

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

WILHELM SCHMID
**Anne Baba ve Büyükanne Büyükbaba
Olmanın Sevinçleri Üzerine**

WILHELM SCHMID 1953'te Almanya'da Bavyera-Süebya (Schwaben) bölgesinde doğdu. Berlin, Paris ve Tübingen'de felsefe eğitimi aldı. Çeşitli Alman üniversitelerinde çalıştı, Riga ve Tiflis üniversitelerinde misafir öğretim üyeliği yaptı. Bir dönem Zürih'teki bir hastanede hastalara "felsefeyle manevi destek" hizmetinde bulundu. Halen Erfurt Üniversitesi'nde felsefe dersleri veriyor. Almanya'da ve dünyanın çeşitli yerlerinde tebliğler sunuyor, konuşmalar yapıyor. On sekiz dile çevrilen kitaplarının dünya çapındaki satışı bir milyona yakındır. İletişim'den daha önce *Mutsuz Olmak - Bir Yüreklendirme* (2014), *Aşk - Neden Bu Kadar Zordur? Ve Yine De Nasıl Mümkün Olur?* (2014), *Sakin Olmak - Yaşlanırken Kazandıklarımız* (2015), *Arkadaşlıktaki Saadet Üzerine* (2015) ve *Düşmanlığın Faydaları* (2017) adlı kitapları yayımlandı.

Von den Freuden der Eltern und Großeltern

© 2016 Insel Verlag, Berlin

İletişim Yayınları 2579 • Psykhe 26

ISBN-13: 978-975-05-2338-0

© 2018 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2018, İstanbul

DIZI EDITÖRÜ Bahar Siber

KAPAK Suat Aysu

KAPAKTAKI ÇİZGİ Turgut Demir

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Bahri Özcan

BASKI Ayhan Matbaası • SERTİFİKA NO. 22749

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak, No: 6/3

Bağcılar, İstanbul Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CILT Güven Mücellit • SERTİFİKA NO. 11935

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları • SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • Kitap Arşivi: <http://www.iletisim.com.tr>

WILHELM SCHMID

Anne Baba ve Büyükanne Büyükbaba Olmanın Sevinçleri Üzerine

Von den Freuden der Eltern und Großeltern

ÇEVİREN *Tanıl Bora*
ÇİZGİLER *Turgut Demir*

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	7
BİRİNCİ BÖLÜM	
ANNE BABAYLA ÇOCUKLAR ARASINDAKİ SEVGİ	13
İKİNCİ BÖLÜM	
SEVGİ VE EĞİTİM:	
ANLAM DOLU BİR HAYAT İÇİN KILAVUZ	33
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
BÜYÜKANNELER VE BÜYÜKBABALARLA	
TORUNLAR ARASINDAKİ SEVGİNİN ÖZELLİKLERİ	51
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
ÇOCUKLAR SEVGİDEN YOKSUN KALACAK OLURLARSA	65

ÖNSÖZ

A ile, çoktan geride kalmış çağlara ait bir fosil midir? Kelime öyle olabilir, fakat kendisi aslında sürekli yeni biçimlerle can buluyor. İnsanların birbirlerine karşı kayıtsız olmadıkları her yerde vardır aile, iki kişiyle başlayıp bitmez. 21. yüzyılda çocuklu veya çocuksuz, bir veya çok evde mu-kim, büyük bir çeşitlilikle var olmaya devam ediyor. Anne baba ve büyükanne büyükbaba da, aile teşkil etmeyi sürdür-dükleri oranda, başka bir şeye dönüştüler. Ailesiz bir hayat dahi mümkün – çoğu durumda arkadaşların yeni bir aileye dönüşmesiyle oluyor bu. Modern çağda kimsenin ve hiçbir şeyin geleneksel, töresel ve dinsel normlara itaat etmesi gerekmiyor. Hayat veya beraber yaşama biçimleri bir deneyin konusu haline geldiler, yoksa değişen koşullarda nasıl bir görünüm alacaklarını öğrenmenin yolunu nasıl bulurduk?

Tam da çokyönlü olarak değiştiği, aynı zamanda kaybolabil-diği ve terk edilebildiği bir tarihsel ve kişisel durumda, ailenin anlamı iyice belirgin biçimde öne çıkıyor. Bütün de-ğişimlere rağmen özü hep aynı kalıyor: *Korunup kollanmanın mekânıdır aile*, olağan halde hiçbir şeyden korkmayacağınız

yerdir, karşılıklı bol iyi niyete güvenebilecek ruhların meskenidir. Şu anlaşılmaz koca dünyada aile, anlaşılır bir küçük dünya inşasıdır, dış tehditlerden korumaya yetecek kadar içe dönük, hareketi ve değişikliği mümkün kılacak kadar dışa açık.

Dış dünyanın koşulları belirsizleştikçe, herkesin kendini korunup kollanmış hissedebileceği bu tırtılın ağına bağlanma ihtiyacı da artar. Birey hayatı boyunca bu yerden ayrılıp gidebilir ve ona geri dönebilir: Orada hikâyesini bildiğim ve benim hikâyemi bilen, çok şey yaşamış olduğum ve benimle çok şey yaşamış insanlar vardır, ilgilendiğim ve samimiyetle benimle ilgilenen, yardım ettiğim ve bana yardım eden insanlar. Her zaman muhatap olabileceğim ve benim ne yaşadığımı, ne yaptığımı, ne tasarladığımı bilmek isteyen birisi vardır orada. Başka koşullarda istenmeyen sosyal kontrol sayacağımız şey, modern çağın getirdiği birçok özgürleşmenin ardından, arzulanmaya değer bir rikkat kaynağına dönüşür.

Kuşkusuz aile bir *çatışma alanı*dır aynı zamanda, burada hesap edilemeyen sonuçların derhal gelip çatacağından korkmaksızın bol bol çatışma fırsatı vardır. Karşıt çıkarlar ve görüşler ortaya çıkar ve cebelleşirler. Herkes karşılıklı deneyim edinir, eylemde bulunur ve tepki görür, kavga eder ve uzlaşır. Bütün bu tatsızlıklardan sakınma arzusu akla yakındır ama bunlar olmasa, geriye kalan mutlak can sıkıntısı olurdu. Kimileyin aile bir tımarhanedir ama çoğu zaman gayet iyi yaşayıp gidersiniz onun içinde. Diğerleriyle çatışma ve onlarla araya mesafe koyma tecrübesi içinde herkes yakınlıklarını ve hoşlanmadıklarını, kendi kanaatlerinin lehine ve aleyhine olabilecek bütün gerekçeleri öğrenir; böylece benliğini tanımlamanın, kendi kendine yapabileceğinden daha güvenli bir yolunu bulur. Üstesinden gelinen her yoğun çatışma, o ilişkinin güvenilir ve ciddiye alınır olup ol-

madığı ve tehlike anlarında da dayanıklılığını koruyup koruyamayacağı sorularını cevaplamamızı sağlayacaktır.

Aile her bakımdan *hayatı öğrenmenin bir yeri*, yaşama sanatının bir talim alanıdır. Burada insan tanımayı öğrenir, ilişki yordamları geliştirirsiniz, başkalarını dikkate alınmanız halinde karşılaşacağınız yaptırımlar aracılığıyla da gerçekleşir bu. Kendisi ve başkaları adına sorumluluk üstlenme, uzlaşmaya girme, kararlaştırılanlara uyma kabiliyeti burada gelişir. Burada edinilebilecek kapsamlı sosyal bilgi, “sosyalleşmeyi” meydana getirir; modern çağda, kendiliğinden anlaşılabilir bir şey olmaktan çıktığı oranda bir kavram haline gelen “toplum olma” kabiliyetidir bu. Ailenin oluşturduğu küçük hücre, cemaat örgütlemenin, sorular sormanın, sorunlar çözmenin, çatışmalara arabuluculuk etmenin ve bir şeyleri değiştirmenin ne kadar zor olduğuna dair bir izlenim sunar bize: Toplumun daha büyük ölçeğinde bunun farklı olması mümkün müdür?

Aile hayatındaki öğrenme deneyiminde, çocuklar bir atılım sağlar – şayet yetişkinler onlarla beraber yeniden büyümeye ve dünyayı çocukların keşif sevinciyle başka türlü görmeye gönül indirirlerse. Çocuklarla, hayatın nasıl birbirini izleyen evrelere bağlı olduğunu öğrenirsiniz. Stres direncini, bu hayatın içinde kendiliğinden kazanırsınız, çünkü çocuklar daima yaratıcı cevaplar bulmayı gerektiren öngörülmemiş durumların ortaya çıkmasına yol açarlar; bizzat kendileri de gayet buluşçu olduklarını kanıtlarlar bu arada.

Aile, son olarak, *duygusal tecrübenin ve mutluluğun yeridir*; her şeyden önce, adeta zar atılarak bir araya getirilmişlerin tesadüfi mutluluğunun yeri. Kendini iyi hissetmenin verdiği mutluluğun yeri olması da nadirattan değildir; beraberken kendini iyi hissetmek, birlikte yaşamının temelidir. Yine de mutluluk sadece iyi duygulardan oluşamaz, ara ara hoş duyguların da yaşanması gerekir. Birlikte yaşamak zah-

metli olabilir ama bu zahmetin ödülü vardır: Kendini emanet edebilecekleri bağlar içinde yaşayanlar, hayatın anlamına ilişkin soruların peşinde çok daha az savrulurlar. Duygu, duygusal karşılaşmalar içinde, duygu ve düşünce alış ve rişiyle, kendi varlığınızın ötesindeki bir varoluşun aşkın deneyimiyle öğrenirsiniz. Herkes kendini bağlantılara eklenmiş hissedebilir. İlişki ağı ne kadar kapsamlı olursa, bütünlüklü *anlam sahaları* oluşturabilen ve tutamak sağlayabilen bağlantılar da o kadar artar. Karşılaşma ve deneyim ölçeğinin zenginliği, karmaşıklıktan uzak bir gündelik hayatın yol açacağı iç yoksullaşma tehlikesini azaltır.

İnsanların aile içinde hissedebilecekleri samimiyet ve korunup kollanma hissi, enerjilerin serbest mübadelesini mümkün kılar. Hayatı yoğun bir şekilde hissedilebilir kılan ve herkesin kendini geliştirebilmesini sağlayan insan sıcaklığı böyle meydana gelir. Bütün bu nedenler, aileye dair yeni gelişen kaygıların, giderek daha fazla sayıda insan için binçli bir hayat sürmenin yaşama sanatının bir unsuru haline gelmesini beklememize yol açıyor.

ANNE BABAYLA ÇOCUKLAR ARASINDAKİ SEVGİ

Dar anlamda aile, çocukların olduğu yerdir. Ailenin bu şekilde genişletilmesi, her çağda riskli olmuştur: Modern çağa varana dek, daha doğum aşaması bile anne ve çocuk için hayati risklerle doluydu. çocuk ölüm oranı yüksekti, çok çocuklu bir aileyi beslemek zorunda olmak da mutlak bir yoksulluk riski oluşturunuyordu. Modernliğin ileri zamanlarında ise risk, kişinin kendi hayatını öngörölmez bir değişime maruz bırakmasında, aileyle meslek hayatını iyi bağdaştıramamasında, en azından kısmen gelirden ve kariyerden feragat etmek zorunda kalmasında yatıyor, ayrıca tek başına çocuk yetiştirenler görelî bir yoksulluk riski tehdidi altındalar.

Modern öncesi zamanlardan farklı olarak çocuklar otomatik olarak bir ailenin bileşeni değiller artık, aksine soru şuna dönüşmüştür: *Ailede çocuklar da olmalı mı?* Çocukların olmasının aleyhine söylenebilecekler; iş çıkardıkları, planları aksattıkları, kişisel huzuru bozdukları, sorunlarla dolu görünen bir dünyaya getirilmeleri ve hasta doğabilecek olmalarıdır. Alışılmış serbesti ve hareketliliğin, hem özel hem

mesleki anlamda, hissedilir şekilde kısıtlanmasından da çekinebilir insan. Dahası çocuklar anne babanın yaşam gücü üzerinde geçici bir süreyle öyle geniş bir hak talep ederler ki, giderek daha az insan bunu göğüslemeye amade olur. Çocuklar çok ilgi istedikleri için çiftin kendi arasındaki ilişkiye de yük olabilirler; ilişki bu nedenle koparsa, belki de bu yük iki kişiden yalnız birinin üzerine kalır. Üstelik çocuklar pahalıdır: Toplum modernleştikçe maddi harcamaları daha titiz hesap etmek gerekir – romantik bakış açısından, aşkın çöküşünün bariz bir alâmetidir bu, çünkü seven hesap yapmaz. Çocuktan feragat eden, belki maddi değerler kazancaktır; bunun bedelinin hayata dair bir aşkı kaybetmek olduğunu ise, herhalde hiçbir zaman bilemeyecektir.

Her kadın ve her erkek kendi kararını verir, kimse başkası hakkında ahkâm kesmemelidir. Lakin modernliğin seyri içinde çocuk lehine ileri sürülen gerekçeler hızla zora düşüyor gibi görünüyor. Bu gerekçelerin birincisi *zorunluluktan kaynaklanan sebeplerdir*, zira toplum devam edecekse, gençler, kendileri yaşlandıklarında sürmek istedikleri hayatı yaşlılar için mümkün kılacak olan yeni kuşaklara muhtaçtır. Yalnızca *onlardan* özgür olmanın negatif özgürlüğünü değil, *onlar için* özgür olmanın, onlar için karar vermenin pozitif özgürlüğünü deneyimlemek bakımından, *özgürlükle ilgili sebepler* de çocuklardan yanadır. İnsanın yaşama sevinci başkasına hayat verecek kadar büyükse, çocukları hayatlarında ihtiyaç duyacakları her şeyle donatabileceğine dair güveni de var demektir.

Mutlulukla ilgili sebepler de çocuklardan yanadır, çünkü mutluluğun her türünü onlarla tadabilirsiniz. *Tesadüfi mutluluk*, aile planlaması aşamasında bile devrededir, zira çocuğun oluşunu, en azından kısmen, şu spermin şu yumurta hücresiyle buluşmasındaki öngörülmez tesadüfe borçluyuzdur. Bir kez varolduklarında, çocuklar, sayısız anlar bo-

yunca iyi hissetmenin mutluluğunu sunarlar, başka türlü edinemeyeceğiniz tecrübelerdir bunlar, tabii bunu da ancak kendini bu tecrübeye bırakabilenler bilirler. Çocuklar *doğunluğun mutluluğunu* da temsil ederler, çünkü onlarla yaşamak, çok katlı bir yaşamadır. Onların yanı sıra yaşamak olmaz; ancak onlarla, onların sevinçleri, korkuları, kaygıları ve sorunlarıyla beraber yaşayabilirsiniz. Bu hayat, olanca kutupsallığıyla, kendi başına yaşanan hayattan çok daha yoğun olabilir.

Hele *anlama dair sebepler*, iyice çocuklar lehinedir, çünkü çocuklar hayatın anlamı olabilir, o ebedi “nereden gelip nereye gidiyoruz” sorusuna bir cevap sunabilirler: Evrim sürekli yenilenen oluşla cereyan eder, hayatın olmakla geçip gitmek arasındaki daimi döngüsü, büyük bağlantıların anlaşılabilmesini sağlar. Hayatın kendisi asla ölmez, onun hiç kurumayan gençlik pınarı da çocuklardır, bu nedenle onlarla ilişki, âşıklar arasındaki ilişkiden de fazla, aşkın bir anlamın, bireyin faniliğini aşan bir bağlamın taşıyıcısıdır.

Çocuklar için var olmak, kendini onlar tarafından kullanılıyor hissetmek, insanı kendine sabitlenmekten korur ve özgürlüklerinden hiç pişmanlık duymadan feragat etmeyi mümkün kılar. Çocuklara hayatı izah etmek ve bunu yaparken aynı zamanda kendine de izah ediyor olmak, onlara dünyayı göstermek ve bunu yaparken dünya içindeki ilişkileri daha iyi algılamak, insana sevinç verir. Çocuklar iki kişi arasındaki sevgiyi de muazzam güçlendirebilir, henüz çocuk sahibi olma fikri bile güçlendiricidir – onları beraber yetiştirmek, iyice öyle. Zahmetli ve çelişkilere gebe bir uğraş olabilir bu, fakat ortak sorumluluk ilişkisi derinleştirir.

Daha doğumlarından önce, hatta döllenmelerinden çok önce, *ontolojik katalizatörlerdir* çocuklar. Varoluşun ([Eski] Yunanca *on*) değişik düzlemlerini temsil ederler. Saf *olasılık* olarak bile etkilidirler. O olasılıkta yoğunlaşan tasavvurlar,

arzular, özlemler, keza korkular, potansiyel ebeveynin kendi gerçeklikleri ve olası çocukların gerçekliği üzerine yeniden düşünmesini sağlar. Çocuklar olası olma durumunu geride bıraktıklarında da, oluşmakta olan *gerçek oluşlarını* dölenme anından itibaren güdüsel biçimde savunurlar: Rahme yuvalanan rüşeym, daha beden müdafaası onu yabancı madde olarak teşhis edemedi, annenin bağışıklık sistemini aldatır. Çocuk “yolda” olunca, hele bir de “gelince”, bir anda bütün gerçekliği kendi etrafında değiştirir, imkânları kapatır, başka imkânları açar. Büyülü bir güçle tüm dikkati kendi üzerine çeker, hayatı kendi etrafında yeniden tanzim eder.

Anne baba, insan adındaki bu karmaşık canlının önce anne karnında, sonra doğrudan gözlerinin önünde yetişip büyümesini en yakından yaşarlar. Hayatı boyunca hayret etmeyi öğrenmemiş birisi varsa, şimdi artık hayret etmeden yapamaz. Sırf bu nedenle bile anne babayla çocuklar arasında, son derece anlam yüklü *güçlü bir bağ* oluşabilir. Fakat iki kişi arasındaki sevgiye nazaran daha keskin bir etki uyandıran *özgürlük kısıtlamalarını* da beraberinde getirir, bu da o ilişkiyi ağır bir sınava tâbi tutar: O saatten itibaren bütün kaygılar, sürekli ve her bakımdan, göz ardı etmeyi imkânsız kılacak kadar varoluşsal önem taşıyan taleplerini an be an dayatan çocuğa hasredilmiştir. Asla ihmal etmeksizin, arada dinlenmeden, çocuk için orada olma zarureti, anne babanın beraberliğine hissedilir biçimde sekte vurur, artık kendilerine ait bir hayatları yoktur onların.

Tam da en acil ihtiyaç duydukları şu zamanda, eskisinden daha az “birbirleri için varolabilecek” hale düşmekle, çiftler çok defa baş edemezler. Mahrem yakınlık, tam da eski tutkunun enerjisinin enkarne olmuş [bedenlenmiş] suretiyle anneyle babanın arasında durduğu şu anda, zayıflar. Bilhassa ilk günlerde, haftalarda, aylarda, geceler boyu uyanık beklemek ve usandırıcı işleri halletmek gerektir. Günde

birkaç defa çocuk bezi koklamaktan kaçmanın yolu yoktur. Çocuğun neye ihtiyacı olduğuna, ne istediğine, neyin eksikliğini çektiğine, ne yapmak ve ne yapmamak gerektiğine dair yorumların ve tartışmaların sonu gelmez. Önce yerinde kıpırdanarak, sonra sürünerek kendisi hareket edebilir olduğunda, hep o soru dillerdedir: Nerede, ne yapıyor? Çocuk yalnızca anlam yüklü değil, zahmetlidir de, yalnızca şirin bir küçük mahluk değil, aynı zamanda ihtiyaçlarını bağıra çağıra beyan eden ve yılmadan tatmin edilme talebinde bulunabilen biridir.

Annelerin birçoğuna çocukla ilgili kaygılarıyla alakası olmayan her şeyin ehemmiyetsiz görünmesi, hormonal değişimlerin bir sonucudur. Bu sırada çok defa, sebepli veya sebepsiz, yeterince destek görmediklerini hissederler. Babaların birçoğu ise, hayretle, artık kendisini ailenin maddi emniyetini sağlama kaygısının güdüp yönettiğini fark eder. Bu arada kendilerini ihmal edilmiş hissetmeleri de nadirattan değildir, özellikle de cinsel arzular bakımından. Anneyle baba kendi ilişkilerinin zevkine bir daha nasıl varabileceklerini düşünürken, diğerinin sırtından yük almak için, mümkün olabildiğince çok işi değişe değişe yaparlarsa iyi ederler. Birbirlerine sundukları aşk hizmetleri, ötekine bir nefes alabileceği boşluk yaratmaya kadar indirgenecektir; böylece kadın veya erkek, çocuğa ilgi ve şefkat göstermesini sağlayan kuvvetleri yenileyebilmek için zorunlu olan öz bakımına yönelebilir.

Bu zahmetin bereketli semeresi, ancak aylar ve yıllar sonra alınır: küçük mahlukun ufak ufak kendini ittirerek, sürünerek, ayaklanarak, koşarak dünyayı keşfetmesini, bir ses kalabalığının dile dönüşmesini ve teşekkür eden çocuksu düşüncenin hayret uyandırıcı sonuçlara varmasını onunla beraber yaşamak. Fakat çocuk direnç kuvveti geliştirebilmek için hastalıklardan da geçecektir, onunla beraber kaçınıl-

maz olarak ebeveyn de. İnatlaşma safhalarında kendi iradesini keşfetmesi gerekecek, kendi iradesini dayatmasının başkaları için bir teröre dönüşmesi halinde bir sınıra toslayacağı tecrübesini vakitlice edinmesi de en iyisi olacaktır.

Çocuklu aile demek, kaçınılmaz olarak *aile stresi* demektir. Kısa süreli stres canlandırır, kalıcı stres ise hasta eder ve ilişkilerin altını oyar: Tarafların zaafları daha bariz öne çıkar, birbirine itina gösterme istidadı azalır, karşılıklı ithamlar artar. Zorlanma, gerilme, daralma, baskı anlamındaki Latince *distringere* ve İngilizce *distress*'ten gelen *stres*, farklı sebeplerden ortaya çıkabilir.

1. Beklentiler çok yüksektir ve yapılması gereken işler iyi yapılamıyordur. Fakat *yapabilmek*, başkalarıyla deneyim alışverişinde bulunarak, eğitim veya ileri eğitim alarak, seminerler ve ihtisas kitapları okuyarak edinilebilecek ve geliştirilebilecek bir beceridir.
2. Yapacağınız işi tek başınıza yapmayacaksınız, dolayısıyla durumu *başkalarına* tasvir etmek, onlarla beraber çözüm olanakları aramak ve yardım tekliflerini kabul etmek anlamlı olur. Yoksa aşırı yük altında çöküp kalma tehlikesi vardır.
3. Zaman hep yeterinden azdır, daima aynı anda halledilmesi gereken çok şey olur, fakat belki de bunları bir zaman sırasına koyabilir, en ertelenemez olandan başlayarak sırayla yaparsınız. Unutulmuş veya ertelenmiş şeyler için çok zaman harcıyorsanız, işleri daha iyi örgütlemenin yardımı olacaktır.
4. Mekânınız azdır, fakat belki mekânı başka türlü bölebilirsiniz, böylece yakınlık zorunluluk olmaktan çıkar ve yollar sürekli kesişmez. Büyüyen ailenin daha fazla mekâna ihtiyacı olabilir, fakat önce bunun iktisadi imkânlarını yaratmanız gerekir.
5. Yeterince kuvvetiniz yoktur, fakat ne olursa olsun, kuvvetinizi sarf ettiğiniz her durumda –ister aile içinde ister aile dışı

sında–, hiçbir zaman kuvvetlerinizi *tazelemeyi* ihmal etmemelisiniz. Hiçbir zaman kurumayacak bir kuvvet kaynağı, anlamla ilgili, duygusal, düşünsel veya bir araya gelmelerdeki güzelliştir. Bunun için kendinize soracağınız soru şudur: Benim için güzel olan nedir? Hedeflerden ve amaçlardan çıkan anlam da tükenmez bir kuvvet kaynağıdır. O halde şunu açıklığa kavuşturmalısınız: Bunu ne için yapıyorum?

Ebeveynle çocuklar arasındaki ilişkini kendi *tarihi* vardır, bugünü oradan hareketle anlayabilirsiniz. Çocuklar uzun süre müstakil varlıklar olarak değil, ebeveynin istediği gibi tasarrufta bulunabileceği malları sayıldılar. Bir ailedeki çocuk sayısının çokluğu ve hayatta kalmak için gereken çalışmanın icapları, çocuklara asgari düzeyde bile ihtimam göstermeyi zorlaştırıyordu. Yüksek ölümlülük oranları nedeniyle, herhalde kimse buna fazla istekli de olmuyordu.

Jean-Jacques Rousseau'nun 1762'de *Emile* romanında işlediği, çocukların ve gelişimlerinin başlı başına bir değer olduğu fikri, çocuklarla ilişkilerimizde dönüm noktasını teşkil eder. Ondan sonra ebeveyn-çocuk ilişkisi tedricen modernleşti, görünüşte *nesnel* nitelikli dinsel, geleneksel ve töresel varsayımların yerini duyguları vurgulayan *öznel* ilişkiler aldı. Çocuklar giderek azami ihtimam isteyen kırılgan varlıklar olarak kabul edildiler, böylece doğumdan itibaren zorlu koşullara tâbi olan *çocuğun trajedisinin* yerine, artık daha doğumundan önce bile tesadüfe terk edilmemesi gereken *çocuk kültü* geçti.

Modern çağda gelişmeye başlayan *otonom* [özerk] ihtimam tutumuyla ebeveynler, eskiden *heteronom* [dışsal bir düzene ait] güçlerin yazgısal bir biçimde dıştan yönlendirdiği her şeyi kendileri becerme gayretine giriştiler. Ancak o dışsal güçlerden farklı olarak, ihtimam göstermek insanın kendi güçlerini aşındırır, dinlenme aralarına ihtiyaç hissettirir. Kimse

namütenahi dikkatli olup ihtimam gösteremez. Yine de bunu yapmaya çalışan, mahvolana kadar tüketir kendini.

Şu da var ki, yeni ihtimam anlayışı, ebeveyn olmanın eskide kalmış tasavvurları üzerine düşünmeyi ve eski rolleri yeni bir biçimde tanımlamayı da mümkün kılar.

*Close your eyes
Have no fear
The monster's gone
He's on the run
And your daddy's here*

“Gözlerini kapa / Korkma / Canavar gitti / Kaçtı gidiyor / Baban da burada.” John Lennon’ın küçük oğluna yazdığı o sihirli *Beautiful Boy* şarkısı (1980) böyle der. Burada, çok uzun bir tarih boyunca hüküm süren ve şayet herhangi bir duyguya temas ediyorsa şefkatten ziyade öfkeyle alakası olan mesafeli ilişkiden bambaşka bir *baba sevgisi* görülür.

“Babaçlık”, kısmen *doğadan* gelen bir şey olabilir – müstakbel annenin, kokusu alınabilir hormonlara (feromonlar) verdiği bilinçsiz reaksiyondaki gibi. Başka bir kısmı, söz konusu toplumsal çevrenin ve dönemin alışkanlıkları çerçevesinde *kültüre* dayanır. Fakat *bireyin* de kendi hissesi vardır, kimsenin varsayımlara uyması gerekmez, kendisi de babaçocuk ilişkilerinin doğasına ve kültürüne etkide bulunabilir, baba sevgisini yeniden keşif veya icat edebilir – şayet anlamlı ve istenir geliyorsa bu kendisine.

Bu bakımdan *babalığa dair fikrimiz* önemlidir; bu fikrin oluşumunda kişisel babalık deneyiminin olumlu ve olumsuz veçhelerinin, bireysel düşüncelerin ve başkalarıyla konuşmaların, medyadaki temsillerin, sosyolojik, psikolojik ve nörobiyolojik bilgilerin payı vardır. Bunların etkisiyle, halihazır bir kültürel pratik öngörülebilir bir zaman içerisinde

biçim değiştirebilir. Giderek daha fazla sayıda baba, çocuklarının doğumunda hazır bulunmak için bastırdıkça, bu, tıpkı eskiden babanın doğumda bulunmamasının normal olması gibi normal hale geldi. Doğumu yaşamak, baba ile çocuk arasında yoğun bir ilişki kurulmasını teşvik ediyor gibi görünüyor, çünkü annelik duyguları denen duyguların temelinde yatan oksitosin ve prolaktin gibi hormonları erkekler de salgırlar.

Baba sevgisi gibi *anne sevgisi* de, hem doğa hem kültür hem de bireysel yorumla ilgili bir meseledir. Uzun süre, *doğadan gelen bir içgüdü* olarak görüldü, ona karşı davranmak toplumsal ve hukuki yaptırımları beraberinde getiriyordu, ayrıca bir annelik hissi duymayanların dahi yerine getirmekle yükümlü oldukları bir *kültürel görev* addediliyordu. Oysa oksitosin hormonunda genetik veya sadece duruma bağlı bir eksiklik, kısa veya daha uzun süreli bir “doğum sonrası bağlanma bozukluğuna” yol açmaya yeterlidir.

Ayrıca anne olmanın insanlara mahsus tarzı, tek tek annelerin kapasitesini aşan tarih öncesine uzanan uzun bir süreç içinde meydana gelmiş olabilir. Nitekim öteden beri *alo-anneler* (Eski Yunanca *alloy*: öteki; Sarah Blaffer Hrdy: *Mütter und Andere*,¹ 2010), yani başka kadınlar, hem tavsiyeler vererek hem bilfiil yardım ederek annelerin yanındadırlar. Bir zamanlar töre ve gelenek olan şey, modern anneler için bir öz örgütlenme meselesine dönüşüyor; bu arada erkekler de pekâlâ daha sık *alo-anne* yerine koyabilirler kendilerini.

Oldukça uzun bir zaman boyunca, kendini başkasının yerine koyarak hissedebilmek, duygudaşlık ve şefkat salt annelere mahsus sayıldı, bunun karşılığında da kendi haklarından ve özgürlüklerinden feragat etmeleri istendi. Mutlak özveriyle, koşulsuz koruma kollama sağlamalı, kendilerini çocukları için neredeyse feda etmeliydiler. Oysa müşte-

---

1 Anneler ve Başkaları.

reken ve bireysel olarak *annelik fikrini* tanımlamak, böylece de kendi tarzlarında bir anne sevgisini bulmak ve icat etmek bizzat kadınların meselesidir. Yoksa, dışsal normların hakkını vermenin imkânsızlığı, suçluluk duygularının ve kendine dönük ithamların galebe çalmasına yol açar, bu da ne annelere iyi gelir ne de çocuklara. Aşırı iddialı tasavvurlar başarısızlık endişelerini tetikler, sadece ve tamamen çocuklar için yaşamaya amade olmak da, aileyi geçindiren birine duyulan bağımlılığa müsait bir zemin oluşturur; aileyi geçindiren de, kendi özgürlüğünü kaybetmemek için muhtemelen mesafeli bir yerde duracaktır.

Yaygın anlayışın aksine sadece duygulara *bağımlı* olmasının gerekmemesi, bir karar ve bilinçle seçilmiş bir *tavır* olabilmesi, sevginin diğer türlerindeki gibi muazzam bir *lütuf* kaynağına dönüşebilmesi, annenin ve babanın sevgilerinin ortak yanlarıdır. Bu, duygular zaman zaman bizi terk etse ve –gerek anneyle baba arasında gerekse ebeveynle çocuklar arasında– ilişki zorlaşsa bile yine de çocukların yanında durmayı mümkün kılar. Çocuklarla beraber bir yaşamı onaylayan ve bazen kaygıyla da olsa her zaman ihtimamla onlara kol kanat germekte ifadesini bulan bireysel tutum, *ebeveyn etliğinin* çekirdeğidir.

Ebeveynle çocuklar arasında *tutkulu* bir ilişki de sıklıkla mümkün olur, bunun en kuvvetli şekli sevgidir. Romantik bir aşka dair düşlerin gerçekleşmesine en uygun ilişki, çocuklarla olandır, çocuklar koşulsuz sevinebilirler, hiçbir şey hesap etmeden, yoğunluğu hiçbir şeyle mukayese edilemeyecek bir *fedakârlıkla* – hele küçük çocuklar söz konusuysa. Onlara duyulan sevgi, kendini onlara adanmışlığın içinde büsbütün eriyip gitmemek için ara ara biraz geri çekilmeyi gerektirir, çünkü kendini kurban etmenin kimseye faydası olmaz. Çocuklar da anne babalarını aynı biçimde sevebilir ve onlar için her şeyi yapmaya hazır olabilirler, o derece

ki, ebeveyn etiği açısından bunu istismar etmemek için dikkatli olmak gerekir.

Bu tutkulu ilişki de bir *aşk sanatına*, kendiliğinden hazır bulunmayan, bilgi ve tecrübeyle edinilebilecek bir beceriye ihtiyaç duyar. Bu süreci desteklemek için, sadece iki kişi arasındaki aşkla değil ebeveyn sevgisiyle de ilgili bir *sevgi okulu* olsa ne güzel olurdu; modern çağda böyle bir eğitim, başka çağlarda “doğru” davranışı saptayan dinin, geleneğin ve törenin bilmediği taleplerle karşı karşıyadır.

Ebeveynlerin sevgisi, çocuklarda onlara dirim veren şaşırtıcı enerjileri açığa çıkartır. Çocuklar da dikkate değer enerjileriyle ebeveynlerini istim üstünde tutarlar. Lakin ocuklarla yaşamanın sevinç ve zevkinin bedelini düzenli olarak dettiren kızgınlık ve bezginliği *sineye çekmek*, ebeveynlerin başka bütün sevgi türlerinde olduğundan daha fazla g harcamasını gerektirir. Çocuklar yalnızca *enerji bağışçıları* değil, aynı zamanda *enerji hırsızlarıdır*. Diğer bütün sevgiler gibi bu da sevinçli duyguların baskın olduğu zamanlarla bu duyguların mola verip gündelik hayatın hükmünü yürüttüğü zamanlar arasında *nefes alış verişlerle* yaşar. Sevgi, bağlanmaya ihtiyaç duyulan yakınlık anları ile özgürlük ihtiyacının kendini gösterdiği mesafe koyma anları arasındaki bu gitgelleri hesaba katarak nefes alabilir; tek başına ocuk yetiştirenler için ne zordur ama bu, onların arada bir uzaklaşma imkânı yoktur. Daha geniş zamanlı nefes almalar için, hayatın farklı evrelerinde değişen ihtiyaçlarla birlikte ilişkinin de değişebileceğine dair mutabakatın varlığı belirleyicidir. İlk yıllardaki simbiyoz ilişkisini sürgit konservelemeye kalkmak, çocukların gelişimini ciddi biçimde aksatabilir.

Çocuklara dönük sevgi, anneyle babanın kendi arasındakinden daha tutkulu olabilir. Fakat anneyle baba arasındaki aşk bundan yara alırsa, bu da yine çocuklara tesir eder. De-

mek kendini çocuklara adamanın bir sınırı olmalıdır, o sınır anne-baba ilişkisinin tehlikeye düştüğü noktadır; zaten çocukların anneyle baba arasındaki etkileşim alanında serpilebilmelerinin ön koşulu da o ilişkidir. James Joyce, karısı Nora'ya 31 Ağustos 1909'da yazdığı mektupta “Çocuklarımız (onları ne kadar çok sevsem de), bizim aramıza girmemeliler,” diye uyarıda bulunuyordu. Kıskançlık baş gösterirse, hem anne babayla çocuklar arasındaki hem de anne babanın kendi içindeki sevgi tehdit altında demektir; ister anenin veya babanın, daha fazla ilgi gördüğü zannına kapıldıkları çocuğu kıskanması olsun, ister ebeveynlerden birinin, kendi öznel bakış açısına göre çocuğun daha fazla meyil gösterdiği ötekini kıskanması olsun, isterse çocuğun kendisinden daha fazla sevgi gördüğüne dair bir algıya kapıldığı anne veya babayı kıskanması olsun. İlişkinin tehlikede olduğuna dair ne kadar gerçek veya hissedilen sebep olursa, kıskançlık da o derece büyür.

Bu duruma verilecek karşılıklardan biri, kendisini ihmal edilmiş sayan tarafa bir süreliğine *imtiyaz* tanımaktır: İhtiyaç duyduğunda ona yakın durur, daraldığında onu savunur, üçüncü kişiyle rekabete girmeden birbirinize zaman ayırmak üzere sadece onunla ikiniz beraber bir şeyler yaparsınız. Anne baba da arada sırada kendi ilişkilerine öncelik tanımalı, kıtalara şimdilik yer olmasa da, hiç değilse *iki kişilik adalarını* yaratmaya çaba sarf etmelidirler.

Çocuklar, döllenme anından itibaren bir doğal hadise, *bir kaderdir ebeveynleri için*. Onlarla beraber dünyaya gelen ve gerçeğe dönüşen imkânlar-ihтимaller, mutat *ontolojik feragatleri* beraberinde getirir, çünkü imkân dahilinde olan ve ebeveynin düşünüy kurduğu her şeyin gerçekleştirilmesi mümkün değildir. Anne baba zuhur etmekte olan bir çocukla ilgili “sipariş” veremez, belki ilişkilerinin ilk zamanlarında birbirlerine hasrettikleri o ilk bakışları da riske ata-

maz. Hele bir defa deneyip de nasıl bir şey olacaklarını görmek üzere çocuk sahibi olmak, zaten söz konusu olamaz.

Ailenin mevcut yapısı, bu artışla sadece genişlemekle kalmaz, temelden değişir. Çocuklarla beraber aile, heyecan verici olduğu kadar gerilim de yaratan iyice karmaşık bir mesele haline alır, artık bir daha çözülemeyecek bir ilişkiler örgüsü oluşur, çünkü anneyle baba ayrılışlar bile daima ebeveyn olarak kalacaklardır. Üstesinden geldikleri zorlukları ve üstlendikleri zahmetleri düşünürsek, rahatlıkla diyebiliriz ki *ebeveynler kahramandırlar*, diğerkâmlıkları emsalsizdir. Lakin şu da var ki, bunu sadece çocukları için değil, kendileri için, ancak çocuklar “bir şey olduklarında” yatışacak olan kendi tatminleri için de yaparlar. Yıllar geçtikçe çocuklar, “gitgide, birlikte zaman geçirmeyi en sevdiğin insanlar” haline gelirler, yaşlanmakta olan Bob’un genç felsefeci Charlotte’a söylediği gibi (*Lost in Translation*,² Bill Murray ve Scarlett Johansson, yönetmen Sofia Coppola, ABD/Japonya, 2003).

Beri yanda *anne baba da çocukların kaderidir* – sonsuza dek değişmez bir gerçektir bu. Onlara yalnızca genlerini vermekle kalmaz, tüm hayatlarıyla onlara etki ederler. Ömür boyu onlar için bir sabit nokta olarak kalırlar. Kendilerinin seçim imkânı olmaksızın hayatları hakkında belirleyici olan döllenme ve doğum, başlı başına yazgısaldır çocuklar için. Bu dünyaya gelmeyi onlar seçmemiştir, kendilerinin tayin edemediği koşullarda yetişirler. Ailenin mevcut yapısı her bireye etki eder, birey bu etkiden ancak ebeveyn evini terk ettiği zaman uzaklaşabilir. Çocukların anne babayla ilişkisi günün birinde kopacak olsa bile, yine de onların çocukları olarak kalırlar.

Ebeveyn tarafından belirlenmiş olmak öylesine varoluşsaldır ki, Nietzsche gibi birisi, adeta çaresizce ondan kur-

2 Bu film Türkçeye “Bir Konuşabilse” diye aktarılmıştı. Tam karşılığı: “Çeviride Kaybolmak”.

tulmaya çabalamıştır: “İnsan *en az* anne babasıyla akrabadır” (*Ecce Homo*, 1888, “Neden bu kadar bilgeyim”, 3). En azından bu tasavvurun özgürleştirici bir etkisi olabilir, o zaman seilmeyen ailevi ilişkilerin yerine arkadaşlardan oluşan kendi ağın örer insan ve anne baba evinde bulamadığı şeyleri dünyadan bulup toparlamaya çalışır – Nietzsche’nin zihinsel meydan okuması da buydu herhalde. Buna rağmen, annesinin yılınadan arkasından yollamaya devam ettiği sıcak çoraplara ömrü boyunca müteşekkir kalmıştır.

Çocuklarla ebeveyn arasındaki sevgi her zaman *karşılıklı* olmaz, başka aşklardaki gibi *tek yanlı* da olabilir – her iki yandan da. Anne babasını seven bazı çocuklar, bu sevginin yankı bulmasını beyhude yere umut ederler. Çocuklarını seven bazı ebeveynler, mukabil sevgiyle karşılaşamazlar. İlgileri ve ihtimamlarına en azından müteşekkir olunmasını beklerler, acıyla hissettikleri kadirbilmezlik onları küskünlüğe sevk eder. Sevgi, inatlaşma evrelerinde ama asıl, 11-12 yaşlarında başlayıp belirsiz bir süre devam eden *ergenlik döneminde* tek yanlı veya karşılıklı bir molaya girer.

Bu bir çatışma dönemidir, bilhassa da oğlanlarla babaları, kızlarla anneleri arasında. Bu dönemde anne babalar çocuklarını anlayamaz olur, onları kesin olarak mantıksız, ümitsizce terbiye edilemez bulur, onlarda birtakım psikotik dürtüleri fark ettiklerine inanırlar, çocuklar “her şeyi yanlış yapıyor”lardır. Büyüme sürecinde olanlarsa, ebeveynlerin çekilmez hale geldiğini, kesinlikle çağın gerisinde, ümitsizce antika kaldığını, “yalnızca acınacak halde” olduğunu düşünürler. Tıpkı ebeveynler gibi onlar da acı bir hayal kırıklığı hissederler, çünkü ebeveyn hiçbir şeyi anlamak istemiyor, hayatı doğru yaşamıyordur, oysa doğru hayatı bulmak ne kolaydır: “Her halükârda onlar gibi olmamak!”

Esasında bu fenomenlerin açıklaması basittir: Büyüme sürecindekiler bedenlen, ruhen ve manen bir alt üst oluş halin-

dedirler, artık çocuk değildirler, ama henüz yetişkin de değildirler. Güçlerini fark ederler ama onları kullanamazlar. Eskiden emin oldukları her şeyi sorgularlar ama artık emin oldukları hiçbir şey yoktur ellerinde. Hayatın anlamını arayış başlar, bunun olası bütün cevapları da ilkin mutlak red-diye cenahından gelenlerdir (Janne Teller, *Nichts. Was im Leben wichtig ist*,³ 2010). Beynin birçok duyuşsal bağlantının kurulduğu, akli ve sosyal davranışların yer aldığı bölgesi *prefrontal korteks*, o sıra henüz oluşum halindedir. Bu dönemde işe yarar tek şey müzik gibi görünür – ebeveyninki olmadığı müddetçe.

Hayat ya şimdi senin olacaktır ya asla: *Ergenliğin anlamı* budur. Kendinle ve başkalarıyla özerk bir ilişki kurabilmek için, ebeveynle ilişkinin yitmesi gerekir. Sevenlerin aşkı beraber olmayı hedeflerken, ebeveynle çocuklar arasındaki sevginin hedefi ayrılmaktır, canhıraş hücumların manası budur. “Hep sadece sevgili çocuğunuz olmaktan bıktım artık,” demişti en küçük oğlum, 13 yaşındayken. En azından şu hayatta mutlak güven besleyebileceği iki kişinin olduğunu söyleyerek ebeveynliğin şerefini kurtarma teşebbüsüne de soğuk bir karşılık vermişti: “Hayır, tam da onlara güvenmiyorum işte.” Birbirinden kopmanın acısı, biten bir aşkı kadar büyük olabilir, fakat burada dönüşen bir sevgi vardır, bu da ebeveyn için çocuğu salıvermeyi kolaylaştırır, çocuk için de er geç sahidten gitmeyi.

Ergenlik *çocuğun modernleşmesidir*, modernliğin kişisel ifasıdır, modernliğin temel meselesinin idrakiyle gelen bütün varsayımlardan özgürleşmektir: Elde edilen özgürlüğe şimdi kendiniz de biçim veremeyeceksinizdir. Ailenin kurallarından azat olmak, behemehal kendi koyduğunuz kurallara göre yaşayabileceğiniz anlamına gelmez. Bir süreliğine, verili olandan kopup taze bir yaratıcılıkla yeni yollar

3 Hiç. Hayatta Önemli Olan Sey.
Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

keşfetmek önemlidir, varsın o yolları kat etmek için gereken bilgi ve beceri eksik olsun. Kendilerinin ve hayatın olanaklarını ve olanaksızlıklarını keşfetmek, yaşadıkları çağın sorunlarına cevaplar aramak ve nihayetinde onları bulmak, genç insanların *ontolojik ödevi*dir. Bunların mutlaka ebeveynin tasavvur ettiği cevaplar olması gerekmez fakat bunu, bütün bunları “arkalarında bırakmışların” bakış açısından, büyüme sürecindekinin önüne atmanın da manası yoktur.

Bu dönemde bazen sevgiden nefret doğar, fakat bu hayatın bir evresidir sadece, anne babanın ilişkinin ipliğinin kopmamasını sağlamayı görev bilecekleri bir evre. Her şeye rağmen, çocuklarına neyi doğru bulduklarını söyleyebilirler, lakin bunun yankı bulmasını beklememelidirler. Bunlar ancak ilerleyen zamanlarda hayatta yönlerini bulmalarına katkıda bulunacaktır, şimdi yapılacak tek şey, rüzgâra karşı yürümeye devam edebilmektir. Bu dönemi atlatırken en sağlam dayanağınız, onun geçici olduğunu ve pek az istisna dışında, harika insanların o evrede tümüyle yoldan çıkma tehlikesi arz edenler arasından çıktığını kesin olarak bilmektir.

Ebeveynlerin bu meydan okumayı lehlerine çevirmelerinin en iyi yolu, çocuklarıyla beraber kendileri de büyümeye hazır olmalarıdır. Çocuklar, onlarla beraber yaşayan herkeşe, ömür boyu hayatın nabzını tutma imkânı verirler, o nabız, çocuklarla çatışma içinde daha iyi hissedilir. Dünya yine o dünya olabilir, ama hep aynı kalmaz. Ebeveynler çocuklar sayesinde değişimlere ayak uydurabilir, böylece günün birinde artık hiç anlayamadıkları dünyanın ellerinden kayıp gittiğini ümitsizce fark etmek zorunda kalmazlar. O durumda, insanı anlatılmaz bir yalnızlık saracaktır: Kesintisiz değişimin programa dönüştüğü bir çağda yaşlanıyor olmanın kaderidir bu.

Çocukluktan yetişkin olmaya geçişle beraber, büyümekte olanlar ebeveynle yaşamın gerçekliğini arkalarında bıra-

kıp gözlerini kendi hayatlarının olanaklarına dikerler. Yılların ve onyılların akışı içinde gerçekleşen olanaklarla kendi gerçekliklerini pekiştirir ve onunla gurur duyarlar, her ne kadar onlar da geriye baktıklarında başka olanakları yitirmiş olmalarına hayıflansalar da. Günün birinde ebeveynlerinden uzaklaşabilecekleri en uzak mesafeye erişir, o noktadan sonra da geniş veya daha az geniş bir yay çizerek onlara geri dönerler.

Ancak anneyle baba bedenlen, belki ayrıca ruhen ve zihnen hareketliliklerini yitirdikçe, yaşlandıkça ve ihtiyar oldukça, çocukların onlara olan sevgisi kendini asıl kanıtlayacağı sınavdan geçer. Anne baba ihtiyarlayınca, belki de yük haline gelince, nasıl davranmalıdır? Bunun için bir ipucunu, insanın kendi kendine soracağı şu soruya vereceği cevapta bulabiliriz: Günün birinde yardıma muhtaç ve garip bir hale gelirim, çocuklarımdan nasıl bi muamele görmek isterim? Kendi ebeveynlerimiz yaşlanırken onlara nasıl muamele edeceğimize dair yönümüzü buradan hareketle tayin edebiliriz. Ebeveynin büyümekte olan çocuklara muamelesiyle ilgili olarak da yönümüzü buradan hareketle tayin edebiliriz: Yaşlanırken belki kendileri tekrar çocuk olacak olan ebeveyne çocukların nasıl muamele etmesini istiyorsak, çocuklara da öyle muamele etmeliyiz. Çocukların ileride nasıl davranacakları, onların yetişirken nasıl biçimlendirildiğine de bağlıdır.

İKİNCİ BÖLÜM

**SEVGİ VE EĞİTİM:
ANLAM DOLU BİR HAYAT İÇİN KILAVUZ**

Bir yerde çocuk varsa, eğitim meselesi de var demektir. *Eğitim neden ve niçin gereklidir?* Birçok cevabı olabilir bunun. *Diğerkâmlık nedeniyle* gerekli görebilirsiniz, bu durumda içinde sevinç bulabileceği biçimde kendini geliştirebileceği anlamlı, güzel bir hayat sürebilmesi için yetiştirilmesi gereken ötekine dönüktür yüzünüz. *Bencilce nedenlerden* ötürü gerekli görebilirsiniz, o zaman da yetismekte olan bir hayatın gelişimine katkıda bulunan ve bundan sevinç duyan, fakat alttan alta biçimsiz bir gelişimin beraberrinde getirebileceği uygunsuzluklardan sakınmayı da gözetten kendi benliğinizle ilgilisinizdir.

Başlangıçta öyle veya böyle vesayetçi bir tutumdan kaçınmanın pek yolu yoktur; oysa eğitimin tek hedefi, büyümekte olanın vesayetten kurtulması ve elde ettiği özgürlüğü kullanabilme yeteneğini kazanması da olabilir (*özgürlük için eğitim*). Keza, hayatını kendi karar verme erkine dayanarak sürdürebilmesi ve hayatına kendisinin bir anlam verebilmesi (*yaşama sanatı için eğitim*) de olabilir. Ve benliğiyle başa çıkabilmek için kendi kendisiyle ilişkiyi öğrenmesi

(*kendiyle barışık olmak için eğitim*), beri yandan başkalarıyla ve toplumsal ve ekolojik dünyadaki diğer canlılarla ilişkiyi öğrenmesi de olabilir – ki geçimli bir insan ve duyarlı bir dünya vatandaşı olabilsin (kelimenin tam anlamıyla *vatan-daşlık eğitimi*).

Eğitim daima geleceğin hatıralarına çalışmaktır: Büyümekte olanların gelecekte dönüp kendi çocukluklarına baktıklarında hatırlayacakları şeyler, onlar için hiç tükenmeyecek bir güç ve ilham kaynağı, onlara ömür boyu yol gösterecek bir pusula olmalıdır. Eğitim her zaman açık seçik bir eylem değildir bu arada, çocuklarla ve büyümekte olanlarla meşgul olan herkesin tutumu ve davranış biçimleri, zımnen eğitici bir etkide bulunur. Eğitimden imtina etmek de eğitici-
cidir, çünkü geliştirmekte olan beyin her şeyi “yansıtarak hıfzeder”. Bu nedenle eğitimi kendi yaşama sanatının bir faslı olarak anlamak anlamlı olacaktır; zahmetli bir külfet olarak baştan savılmayıp memnuniyetle uğraşılacak bir iştir.

Eğitimin ön koşulu, uygun bir biçimiyle, en azından hoşlanma biçiminde bir sevgidir: *Eğitim ilişkiye ihtiyaç duyar*, kayıtsızlığa değil. İlişki eksik kalırsa, eğitsel talepler ve bazen söz konusu olabilecek zorlamalar, daha baştan reddiye duvarına toslar. Bu da eğitimi uygunsuz araçlara el atmaya iter. Temelinde bir ilişki yattığından, eğitim ilk elde ebeveynin görevidir ve ilkin ailede gerçekleşir. Ancak tek eğitenin kendileri olmadığını, çocuğun yaşıtılarının, medyanın, bakıcıların, öğretmenlerin de önemli oranda buna katkıda bulunduğunu ve bütün bu iştirakçilerin başta anneyle baba olmak üzere kendi aralarında hep aynı fikirde olamayacağını kabullenmek, ebeveyn bilgeliliğinin bir parçası olmalıdır. Eğitimin muhtelif yordamlarının ve hedeflerinin tam manasıyla uyumlu kılınması mümkün değildir, tek bir birey bile büsbütün tutarlı bir eğitim veremez. Bu bir sorun teşkil etmemelidir, çünkü mesela şefkatli bir yumuşaklıkla müsa-

mahasız katılık arasında, edilgin bir şekilde olurlarına bırakmakla etkin müdahale arasında *nefes alabilmesi*, eğitimin de lehinedir.

Her şeyden önce anneyle baba, farklılıkları ve zıtlıklarıyla, çocukları için hayatın çoğulluğunu ve kutupsallığını bedenleştirirler. Kendileriyle ve birbirleriyle ilişkilerinde, bu farklılık ve zıtlıklardan nasıl bir uyum çıkabileceğini gösterirler. Peki somut bir eğitim meselesinde tereddüde düşülmesi halinde öncelik ne olacaktır? Belki de gayet pragmatik bir şekilde, o sıra çocuklarla en yoğun meşgul olanın yordamı ve o sırada ona en lüzumlu görünen çözüm. Bunun dışında, arada bir rolleri değişmek de, eğitmenlerin karşılıklı anlayışı bakımından yararlıdır. Eğitime dair bütün bilgiler, tecrübenin yanında hiçtir, hele esasa dair sorular söz konusuysa. Eğitim bir iş değil midir? Birkaç gün tek başına çocuğun sorumluluğunu üstlenmek, öyle olmadığını öğrenmeye yetecektir.

Peki ama ilişki nasıl oluşur? *İlişki teması ihtiyaç duyar*. Bu öncelikle, buna salahiyetli olanların, kendilerine konan sınırlar içerisindeki *bedensel temasları* demektir; bütün duyularıyla yaparlar bunu: Bakarak ve dinleyerek, koklayarak ve öperek, dokunarak ve kucaklayarak. *Dokunma duyusu* doğumdan itibaren fark yaratır: Çok *bedensel temas* alan bebekler daha uyanık, daha aktif olur ve daha çabuk kilo alırlar. Buna karşın temas eksikliği ölümcül sonuçlar doğurabilir. Daha 20. yüzyılın başında, hem tabii dinsel saiklerle bedene kötü gözle bakılmasından ötürü hem de hijyenik sebeplerle temastan kaçınmanın gerekli görüldüğü yetimhanelerde edinilmiş bir tecrübedir bu. Temas, çok sonraları keşfedildiği üzere, karmaşık biyokimyasal etki silsileleriyle bağışıklık sisteminin inşasına önemli katkılarda bulunur, yetişkinlerde de birçok hastalığın temas eksikliğinden kaynaklandığını rahatlıkla tasavvur edebiliriz.

Temasın tüm kültür tarihince malum olan *büyüsü*, uzatılan bir elin sakinleştirici tesirinde veya elini tenine koymanın şifalı etkisinde kendisini gösterir. Bebeğin bedenini taşımak, okşamak ve ovalamaktan başlayarak, temas ihtiyacını gideren birçok davranış vardır. Çocuğu kucağa almak, bütün çocukluk boyunca teskin ve tedavi edicidir. Ergenlikle beraber temas oyunu ebeveynden arkadaşlara ve sevgililere geçer, tam da o zaman, küçüklüklerinden beri uygun ölçüde bir temas tecrübesi yaşamış olanlar temas sanatçıları olarak kendilerini belli ederler.

Bedensel temasın ötesinde, bir ilişki asıl *ruhsal temasa*, çeşitlilik ve zıtlıklarla dolu bereketiyle sevinç ve öfke, neşe ve keder, haz ve acı, güven ve korku, şefkat ve hiddet, coşku ve sikkınlık gibi duyguların alış verişine dayanır. Psikologların çoktan bildiğini, nörobiyologlar da teyit ediyor: “Çocukları duygusal bir yönelim göstermeden, münhasıran ‘rasyonel’ ve ‘mantıklı’ yetiştirme denemelerinin sonucu, ağır ruhsal zedelenmelerdir.” (Joachim Bauer, *Prinzip Menschlichkeit*,¹ 2006, s. 213). En nihayet *zihinsel temas*, ilişkiyi düşünce ve fikir alış verişi temeli üzerine oturtur. Bu alış veriş ne denli kapsamlı olursa, düşünsel bağlantıların ve dilsel ifade olanaklarının büyüyen çeşitliliği ilişkiyi derinleştirir. Her bakımdan temas, bir insanı büyütür ve geliştirir.

Serpilmekte olan yaşamın ilişki ve temasla biçimlendiğini inkâr etmek mümkün değildir. *Eğitim biçim vermektir*, bu anlamda yetiştirmedir. Özgülüğün biçimlere ihtiyacı vardır, biçimlerse sınırlarla tanımlanır: İnsanın kendisiyle ve başkalarıyla anlam dolu bir hayat yaşamasını mümkün kılan dış çerçeveyi oluştururlar. Davranış imkânlarının tedbirle sınırlandırılması, yani neyin mümkün olup neyin olmadığını ve ne zaman “artık yeter” olduğunu söylemek, buna hizmet eder. Sınır koyarak bir çocuğu her rastgele güdünün pe-

1 İnsanlık İlkesi.

şinden gitmekten alıkoyarsınız – sözgelimi sakınımsızca sokakta koşmaktan veya fazla şekerlemeden sorunlu uyuşturuculara dek, rastgele her zevke el atmaktan.

Sınırın nerede çizileceği, tereddüt halinde, ebeveynin belirleyeceği bir meseledir; en nihayet salt öznel kanaate dayandırsalar da bilgilerine ve vicdanlarına göre en doğru saydıkları kararı vereceklerdir. Kuralları formüle etmek, anlaşmalar önermek ve mutabakat halinde bunlara uyulmasına dikkat etmek, onların görevidir. Eğer bunda zorlanırlarsa, mesela “Ebeveynler ve Pedagoglar İçin Sistematik Antrenman”dan² destek alarak, çocuklara anlaşmalara uymayı kendilerinin seçmesini ve nihayetinde kuralları kendilerinin koymasını öğretecek bir çerçeve oluşturacak şekilde çizebilirler bu sınırları. Ancak hiçbir çerçevenin oluşturulmadığı yerde, hiçbir şey tam manasıyla gerçeklik kazanamaz, her türlü gerçekliğin bir imkânlar denizi içinde kaybolduğu *ontolojik felç* tehdidi doğar buradan. O zaman aşırı yüklenme ve yönsüzlük, bir noktada artık yaşamak istememeye vardırabilir insanı, oysa seçilmiş imkânları gerçekleştirmeyi bilen, böylece yaşama becerisini öğrenenler, artık yaşama isteğini sorgulamazlar.

Biçim vermek, etki etmeye, yani iktidar uygulamaya dayanır: *Eğitmek, iktidar kullanmaktır*. Eğitim sürecinde iktidar meselesinden kaçış yoktur, çocuğun en küçük yaşlarından itibaren, her arzuya behemehal karşılık verilemez olduğunda, –sözgelimi şekerlemelerin pusuya yattığı süpermarket kasasında–, çıkan sınır çizme sorunlarında bu mesele kendini gösterir. O sonu gelmez dağılan oyuncakları tekrar toplama işini de hemen hiçbir çocuk kendiliğinden yapmaz. Yumuşak bir iktidar kullanımı, teşviklere, güdüle-

2 “Otoriter” anlayışın yanı sıra radikal “anti-otoriter” anlayışı da eleştiren, ebeveynlerle çocuklar arasında karşılıklı saygı ve eşdeğerlik ilişkisi kurmayı hedefleyen bir demokratik eğitim tasarımı.

melere ve tekliflere dayanır: “Burada şunu yapmanı istiyorum. Ne zaman istersen o zaman yapabilirsin” (Jesper Juul, *Elterncoaching*,³ 2011, s. 31).

Biraz daha az yumuşak bir iktidar kullanımı, eğitenlerin kendilerinin cevaplaması gereken sorular ortaya atar. Eski-sinden farklı olarak her türlü bedensel şiddet kullanmak yasaklanmıştır ama duyguları, şefkati ve iletişimi geri çekerek uygulanan, “sevgiden yoksun bırakma” denen manevi ve zihinsel şiddet ne olacaktır? Buralarda sınır nerede çekilir? Kınayıcı bir bakış da şiddet kullanımına girer mi? Ondan kaçınmak mümkün müdür?

Eğitenler kendilerine bu soruları sormadan edemez ve kendilerine de sınırlar koyarlar; bu sınırların da dışarıdan her zaman anlamlı bir şekilde çekilmesi ve etkili bir denetimi kolay değildir. Genel bir bağlayıcılık arzulanır, fakat kediye sınırlar koyup sonra onlara dikkat etmemek, her bireyin gösterdiği zaafıdır. Bir *eğitim etiği*, her şeyden evvel eğiticinin kendisinin benimseyeceği, onu eğitim meselelerindeki pratik davranışlarına sürekli yeniden yön verecek değerlere bağlayan bir tutum, bir *Ethos*’tur. Bunun temelinde, insanın kendi değerleri hakkında berraklaşması yatar, bunun için de şu sorudan yola çıkarsınız: Neler benim gözümde güzel ve onaylanmaya değerdir? Kendime karşı neyin sorumluluğunu üstlenebilir, neyinkini üstlenemem?

İktidar suiistimale meyillidir, bu daha 18. yüzyılda iktidar teorisyeni Montesquieu’yü, kişisel iktidar ilişkileri bakımından da anlam taşıyan politik değerlendirmelere sevk etmişti: İktidar kullanımının ılımlandırılması gerekiyordu. “İktidarın suiistimal edilememesi için, şeylerin düzeni öyle olmalıdır ki, iktidar iktidarı dizginlesin” (*Kanunların Ruhu*, 1748, II, s. 4). Dizginleyen iktidar, burada ancak düşünmenin ve kendi üzerine düşünmenin iktidarı olabilir; eğitim etiğinin teme-

3 Ebeveyn Koçluğu.

linde de bu yatar ve bakış açısını sürekli değiştirmeyi mümkün kılar: Çocuğun yerinde ben olsaydım ve bir başkası bana benim ona muamele ettiğim gibi muamele etseydi, kendimi nasıl hissederdim? Aklın yolu, benim başkasına yani bu durumda çocuğa muameleimde, ancak başkasının bana muamelesinde onaylayabileceğim şeyi onaylamamdır. Tam da çoğunlukla *bencilce* diye damgalanan “Ben” bakış açısı, ilginç bir biçimde *diğerkâmcı* sonuçlara, ötekilere dikkatli bir muameleye yol açar.

Böylece devreye giren öz çıkarın vardığı nokta, çocuğa ilke olarak ancak onun durumunda kendim için de uygun bulacağım şeyi reva görmeyi, ondan ancak benzer bir durumda benden de istenebilecek olan şeyi beklemeyi söyleyen *altın kural*dır. Deneyim ve sürekli yeniden mütalaa etmek, her durumda iyi ve doğru olana ilişkin sezgiyi inceltir, böylece sonunda uzun uzun düşünmeden güvenilir sonuçlara ulaşılabilir ve keyfilik ihtimali azalır.

Her türlü ılımlandırmada, ayrıca *zaman faktörü* büyük rol oynar. Kanıksamadan kaçınmak gerekir. Bir iktidar uygulaması ne kadar uzun sürerse, ondan feragat etmek o kadar zorlaşır. Küçük işlerde onu zamansal olarak sınırlayabilirseniz, bunu büyük işlerde de yapabilirsiniz. Kanıksanan iktidara dönüşerek katılaştan her iktidar, *çimentolaşma* tehlikesi arz eder. Yetişmekte olan hayatı çok fazla ve çok uzun süre kendi hayatımızın bir parçası olarak görür, böylece çocuğu o sanki kendi benliğinizmiş gibi kesintisiz bir şekillendirme nesnesine dönüştürüp “proje çocuk” haline getirirseniz, işte olacak olan budur. Başkası bana böyle yapsa kabul eder miydim bunu?

Eğitim etiğinin bazı temel unsurları, iktidarın ılımlandırılmasını ve sınırlandırılmasını kolaylaştırır: Her iktidar kullanımı gibi eğitim için kullanılan iktidar da, kabul görebilmek için meşruiyete ihtiyaç duyar. Bunu en iyi sağlayacak olan

da, eğitenlerin *inanırlılığıdır*, kendilerinin de savundukları Doğru'ya uymaya çalışmaları, eğitimle olmasını hedefledikleri şeyi kendilerinin yaşayarak göstermeleridir. Başkalarına dikkat etmeyi telkin ediyorsam, kendim de böyle yaptığımı kanıtlamalıyım, kendini bir etik doğrultusunda eğitmenin etkili yolu budur. Çocukların özeleştirisi yapmasını istiyorsam, kendim özeleştirisi yapmalıyım. Sınırlar koymak istiyorsam, kendim sınırlara uymalıyım. Yalan söylemek caiz değilse, kendim de yalan söyleyemem. Çocuklar buna çok dikkat ederler: “Ama sen demiştin ki...” Bir talepte sonuna kadar ısrar etmek mümkün değilse, onu mutlak bir iddiayla ileri sürmemeliyim. Arada sırada ufak bir palavraya izin olabilir o zaman, sözgelimi birisi evden aradığında telefonu açmayıp telesekretere “Şu anda evde yokuz...” cevabını verdirme gibi.

Eğitim *yanlışın içinde doğruyu telkin etmek* de olabilir; şayet eğiten, bilgisine ve vicdanına göre doğru saydığını, bazı şeylerin veya birçok şeyin, hatta her şeyin ona yanlış görüldüğü bir sosyal çevrede de uygulamaya kalkarsa. İnanırlılığı olan insan, mevcut koşullarla çelişkiye düşmeyi gerektirse ve başarısızlığa mahkûm olsa bile, “aslında doğru olacak olan varoluş biçimini” kendi hayatında sergilemeye çaba sarf edendir. “Nasıl yaşamak gerekir?” sorusuna cevap veren Theodor W. Adorno bu kanaatteydi en azından (*Vorlesung zur Moralphilosophie*,⁴ 28 Şubat 1957, Adorno Arşivi, Frankfurt am Main).

Bir iktidar kullanımı, ayrıca adil görüldüğünde meşruiyet kazanır. Eğitim etiğinin, adil muamele görmeyi isteyen ve ilk başlardaki bencilliklerinden hemen sonra *malların* –şekerlemelerden başlayarak– eşit paylaşımında ısrar eden çocuklara has kuvvetli *adalet duygusuna* hesap vermesi gerekir. Peki ama *külfetlerin* adil dağılımı asıl olacaktır? Ailede

4 Ahlâk felsefesi konferansı.

geçerli kural şudur: *Birisi her zaman eşek olmalı*, yük hayvanı olarak bir şeyleri oradan oraya taşınmalı, hazırlık yapmalı, ortalığı toplamalıdır. Çocukları yaşlarına uygun biçimde bu işlere katmak anlamlıdır; böylece onları, çıkaracağı işleri hiç düşünmeden sürekli yeni taleplerde bulunmaya yüreklendiren *her şey dahil* hizmete alıştırmazsınız.

Birçok çocuğun bakış açısından, sürekli ebeveynin söylediklerini yapmak zorunda olmak, ketçaplı kızarmış patates yiyememek, masada bağrışamamak, akşam erkenden yatmak zorunda olmak adaletsizliktir. (Bunun Erich Kästner'in klasik eseri *Emil ve Dedektifler*'den serbest uyarlamaya dayalı eğlenceli bir tasviri, Franziska Buch'un filmidir, Almanya 2001). Peki ama anne babanın hep çocukların istediklerini yapmak zorunda olması adil midir? Sağlıklı bir yemek hazırlama mecburiyeti duymanın, masada kendi ettiği lafı bile işitememenin ve akşam da sükûn bulmamanın hep ebeveynlerin sorunu olması, adil midir?

Adalet, ebeveynin kendilerini çocukların yerine koyarken bu arada onları da anne babanın bakış açısına yaklaştırarak örneğini sundukları *bakış açısını değiştirme* çabasında hayat soluğu bulur. Adalet talepleri, başka bakış açılarının da olduğunu ve insanın kendisi için adaletin her zaman öteki için adaletsizlik demek olabileceğini idrak ederek dengelenebilir. Keza, mutlak adalet imkânsız olsa bile, birisine adaletsizlik gibi gelen bir durumun, bir dahaki sefer değiştirilebileceğini idrak ederek... İnsanın oradan kaçıp gitmeyi istemeyeceği bir hale koymayı başarırsanız, koşullar az çok adil demektir ve en azından şimdilik bir arada yaşamaya müsaittir.

İktidar, tek yanlı egemenliğe dönüştüğünde çekilmez olur, bu nedenle iktidar kullanımının *karşılıklılığı*, eğitim etiğinin temel unsurlarındandır. Anne baba, birbirlerini yekdiğerine karşı kullandırmaya fırsat vermemek üzere çocuklarına karşı bir "birlik cephesi" kurarlarsa, tek yanlı bir

egemenliği pekiştirirler. Oysa onların görevi cepheleşmek değil, anlayış için çaba göstermektir. Çocuklar ikircikli hal-lerde tamamen koşullara tâbi olduklarından, iktidar kulla-nımına karşı hassas duyargalara sahiptirler ve anneyle baba arasındaki her dengesizliği, onları karşı karşıya getirerek öz-gürlük alanı kazanmak üzere kullanmaya çalışırlar.

Peki ya tersi olursa, ya çocuklar egemenlik kurmaya baş-lar, bağırarak, reddetmek, yumruk tekme sallamak gibi ikti-dar araçlarıyla ebeveyni terörize ederlerse? O zaman anlamlı olan, –her yerde ve her defasında elde edemeyeceklerini bi-lerek–, bir şey istemeyi öğrenmelerini sağlayacak başka ik-tidar kullanım yöntemlerini sunmaktır onlara. Mesela her-kesin istediğini (ne istediğini biliyorsa) yapabileceği bir gün ihdas etmek buna yarayabilir, çocukların ebeveynin ne ya-pacağına karar vereceği bir *çocuk günü* de olabilir, gerçi tabii ebeveynler buna direnecek ve ikna edilmeleri gerekecektir.

Eğitenlerin durmaksızın sadece *eğitmeyi istemeyip*, arada sırada kendilerini *eğitilmeye bıraktıklarını*, çocukların ola-bildiği kadar sık fark etmesi sağlanmalıdır; büyükler çocuk-ların önerilerine açık olduklarını, çocuklar fikirlerinden, de-neyimlerinden, gözlemlerinden, korkularından ve düşün-düklerinden bahsettikleri zaman onları dinlediklerini gös-termelidirler. Dinlemek özen göstermektir, çocukların için-de olup biten ve onların yaşadıkları hiçbir şeyin önemsiz gö-rülmediğine işaret eder. Nihayet, yetişkinlerin, hep kendi bakış açılarının en iyisi olduğunu iddia etmeyip onların ba-kış açılarına da açık olduğunu fark ederler.

Bir eğitim etiğinin temel unsuru ayrıca eğitenlerin *kendi-ne hâkim olmasıdır*, bu çocuklar üzerinde iktidar kullanımı-nı sınırlamayı ve otoriterleşmeden otorite tesis etmeyi müm-kün kılar. Kendine hâkimiyet, insanın kendi zayıflıkları, te-zatları ve çelişkileriyle başa çıkabilme ustalığına dayanır. İn-sanın kendi iktidarını masumlaştırmadan ve inkâr etmeden,

onun etkileri hakkında duyarlı olmasını sağlar. Özellikle daha fazla iktidar kullananlarda, kendini geri çekebilme kabiliyeti önem kazanır. Kendine hâkimiyet, eğitmenleri, içlerinde uyanan her güdüyü takip etmekten alıkoyar, bu sayede diyelim –iyi niyetli de olsa– uygunsuz bir *bedensel* temastan kaçınabilirler. *Ruhsal* temas bakımından da çocuklar ebeveynin her duygusal kabarışını göğüslemek zorunda kalmamalıdır. Düşünce ve fikirlerle *zihinsel* temas için daha büyük olanaklara sahip olmak, üstünlük iddiasında bulunarak ve çocukların “beynini yiyerek” suiistimal edilmemelidir. Fazla ciddileşen durumlardan da, biraz mizahla ve gündelik dadaizmle, vaziyete biraz mizahla bakarak, kurtarıcı bir kahkahayla çıkılabilir.

Eğitimin göz dikilen hedefine erişmek, özgürlük ve yaşama sanatı kabiliyetini edinmek, kendisiyle ve başkalarıyla geçinebilmeyi öğrenmek için, çocuklar ve yetişmekte olanlar tarafında da kendine hâkimiyete ihtiyaç vardır: *Eğitmek, salahlıyetlendirmektir*. Çocuklar, başkaları üzerindeki iktidarlarını sınırlayabilmelerini, fakat aynı zamanda başkaları üzerinde iktidar kullanabilmelerini, mesela eğitimdeki iktidar kullanımını hafifletebilmelerini sağlayacak bir iktidara ihtiyaç duyarlar. *Çocuk hakları*, salahlıyetlendirmeye yarar; çocukların bu hakları öğrenmesi sağlanmalı, hem eğitmenler hem de tüm toplum ve kurumları bu hakların gerçekleştirilmesini sağlamalıdır.

Hakların kodifikasyonunun kaynağı, başlangıçta bireylerin kendi *Ethos*’larıyla ilgilendikleri bir etiktir; buradan, çok sayıda insanın politik tercihi, çocuklar üzerinde iktidar kullanımına hukuki gerekçelerle sınırlar koyan yasaların çıkması, ondan sonra gelir. Çocukların salahlıyetlendirilmesinin geniş çaplı bir adımı, 1989’da kabul edilen Birleşmiş Milletler *Çocuk Hakları Sözleşmesi*’dir. Bu sözleşme, yaşama hakkını ve çocuklara karşı ayrımcılığın yasaklanması

m beyan ederken, ebeveynlerle ilişkilerde çocukların haklarını, düşünce ve haberleşme özgürlüğünü, sağlık ve sosyal güvenlik hakkını, sömürü ve cinsel istismardan korunmayı dile getirir. Birçok üye ülke, sözleşmenin hayata geçirilmesi için hâlâ çalışıyor.

Kendi iktidarıyla başa çıkabilmenin yolunu öğrenebilmek için çocukları salahlıyetlendirmenin bir parçası da, onların *iktidara dair sezgisini* geliştirmektir. Karar alma süreçlerine daha fazla katıldıkça ve kendi eylemlerinin etkilerini gördükçe, bunun için gereken tecrübeyi edinirler. Yetişkinler en iyi çözümün bu olmadığını düşünseleler de, sorunları kendilerince çözmek için fırsat bulmaya ihtiyaçları vardır; ayrıca kendileriyle birlikte büyüyen bir bütçeye de ihtiyaçları vardır, bazı satın alma kararları eğitenlere yanlış görünse bile paranın iktidarını kullanmayı tecrübe ederler böylece. Çok katmanlı bir öğrenme ancak sapa yollara girerek, yoldan saparak, yolunu şaşıarak mümkün olabilir, çocukları bekleyen seçimlerin geleceği zamana ancak böyle hazırlanılır.

Daha fazla özgürlüğe ve yaşama sanatına, kendisiyle ve başkalarıyla maharetle baş etmeye, bilgi aktarımının da katkısı olur: *Bilgi aydınlanmadır*, gerek öznel açıdan gerekse nesnel bilginin mevcut durumu açısından büründüğü görünüm içerisinde, çocuğu gerçeklik hakkında yaşıyla mütenasip bir malumata kavuşturmadır. Bir şeyin nasıl işlediğini bilen, onunla daha iyi baş eder. Hayat ve dünyaya dair bilginin nasıl bir iktidar kazandırdığını, cinsel konular hakkındaki aydınlatma konuşmaları örneğinde fark edebilirsiniz, bu tecrübe hayatın diğer bütün alanlarına aktarılabilir. Medyanın imal ettiğı türden illüzyonlarla da aydınlanmış bir ilişki mümkündür, Kylie Minogue gibi bir pop yıldızının açık itirafından yararlanılabilir bu noktada: “Şahane bir hayat aldatmacası sunuyoruz, öyle bir hayat yok aslında” (mülakat, 2010).

Gerçekliklere ve alternatif inkânlara dair bir bilginin, değişim ve iyileştirmeler için bir başlangıç teşkil edebileceğinden, bütün zamanların aydınlanmacıları emindiler. Ancak bir aydınlanmanın, kimi ebeveynlerin hayat tarzları ve eğitim üsluplarıyla temsil ettikleri gibi her şeyi azami istifade-li hale getirme, hatta mükemmelleştirme tavrını kabul etmeyecek bir anlayışa da ihtiyacı vardır. Hakikatte şeyler kısmen değiştirilebilir, kısmen değiştirilemez; eğitim, bunu her seferinde yeniden ayırt etmeye ve her iki halle de yaşayabilmeyi öğrenmeye yardım eder.

Eğitim aydınlanmayı ayrıca çocukça *öz çıkar* saikiyle mücadele etmek yerine *aydınlanmış bir öz çıkar* saikini yürek-lendirirken önemser. Dar kafalı bir bencilliğin kendi benli-ğimize en fazla zararı vereceğini idrak etmeye yöneltir; zi-ra, ben başkalarının yanında durmazsam onların benim ya-nımda durmasını nasıl bekleyebilirim? Başkaları bana be-nim onlara muamele ettiğim gibi muamele ederse, kendimi nasıl hissederim? Başkalarının bana nasıl davranmasını isti-yorsam onlara öyle davranmam gerektiğine dair altın kural, zaten düşünerek varılacak bir sonuçtur – yoksa tecrübeler-le varırsınız.

Aydınlanma, yetismekte olanlar için önemli olanakları açmaya yardım eder: *Eğitim, olanaklandırmaktır*. Bu arzu-dan ötürü, eğitenin sevgiyle bakan gözü, çocuğun gerçekliği içinden, “onda saklı olan” olanakları görür. Eğitici sevgi bü-tün diğer sevgilerden de fazla *ontolojiktir*, her eğitim ve ye-tiştirme, olanakları geliştirmeye yarar. Fakat yetismekte ola-nın her şeyin gerçek olamayacağını anlamasını da sağlama-lıdır. Asla hiçbir sonuç doğurmayacak olanaklar [ihtimaller] içinde kaybolmamaları için, olanakları gerçekleştiren adımları tek tek onlarla beraber atmaktır. “Nasıl yapıldığını” gös-termeden yapılması gerekeni onlardan talep etmek mana-sızdır. *Yapabilirlik* olmadan, bütün arzulamalar ve isteme-

ler boşa gider. Fakat hiçbir yapabilirlik kendiliğinden idrak edilmez, ancak deneyerek ve tekrar ederek meydana çıkar ve onun temin ettiği başarılar da yeni olanakların gün yüzüne çıkmasını sağlar.

Başkalarıyla beraber bir yaşamın birçok olanağını, çocuklarla yetişmekte olanlar bizzat kendileri açarlar. İlgilerine uyan yeni ilişkilere girer, onlara ufuklar açan arkadaşlıklar kurarlar. Yaşıtlarla ilişki, erişkinlerle ilişkilerden farklı birtakım şeylere olanak verir, başka ailelerin yanındayken de evdekinden farklı dünyaları öğrenirsiniz. Her türden medya aracının kullanımı da başka dünyalar açar, yeter ki verdikleri ilhamlar zengin olsun ve hayatı sadece uzaktan seyredip de kimi olanakları baştan kapatmaya sevk etmesinler.

Özgürlük ve yaşama sanatı yolunda salahiyetlendirmeye, aydınlanmaya ve olanak açmaya yönelik atılan adımlar, anlam kazandırma ile tamamlanır: *Eğitim, anlam kazandırmaktır.* Bahsettiğimiz düzlemler bu bakımdan önemlidir. Gündelik hayatta beş duyuya yaptırılan basit idmanlarla duyarlılığın tam gelişmesini sağlamak, ziyadesiyle *bedensel anlam* hasil eder: “Şunu gördün mü? Kuş seslerini duyuyor musun? Bu sabahın kokusu nasıl? Tadı nasıl? Şu yüzeye dokununca nasıl bir his veriyor?” Harekete ilişkin altıncı duyu da teşviklerle yaşar: “Beraber koşalım mı?” İçsel enerjileri algılamaya dönük yedinci duyu, alakalı duyargaların ince ayarına bağlıdır: “Karnındaki his sana ne diyor?”

Duyguların bütün yelpazesini tanımak, onların algılanışına ve onlara ifade kazandırmaya dair güvenini geliştirmek, *ruhsal anlama* eriştirir: “Nasıl gülebildiğini ve nasıl kızdığını göster bana!” Ruhsal anlam duygu dolu ilişkiler içinde kendiliğinden oluşur, fakat o ilişkiler de bakım ister: Eğitim, eğitenlerin bizzat ilişkilere verdiği değer vasıtasıyla, ilişkiler hakkında bir değer ölçüsü aktarımında bulunur. Kendi-

ni sürekli başkalarının gözündeki ışıltıda algılayabildiği ilişkiler içinde yaşayan kişi, anlama kavuşur.

Zihinsel, düşünsel düzlemde eğitim, soyut bağlantılarla ilgilenmeye ve yorum yoluyla o bağlantıları kurmaya teşvik eder: “Bunun hakkında ne düşünüyorsun? Bu nedir? Bu nasıl oluyor? Nasıl işliyor? Arkasında ne olabilir?” *Zihinsel anlamın* nasıl oluştuğunu birisinin göstermesi ve onu bizzat tecrübe etmek, birisine okuma yapmanın ve kendi okumanın çok övülen anlamıdır: Düşüncelerin kelimelere ve cümlelere dönüşmesine, bunların da hikâyelere bağlanmasına tanık olunurken, bir kenardan da bu hikâyeler okuma yapana dinleyen arasında bir bağ hissettirirler.

Zihinsel anlam üretmek demek, hayatın ve dünyanın *gerçek* bağlantılarını düşüncede kavramak –ki bu bitmeyecek bir süreçtir– ve *olanaklı* bağlantıları tasarlamak demektir –ki bütün olanaklar bir gerçekliğe tekabül edemez. Tasarlanan olanaklara hedefler de dahildir, sözgelimi erişilmeye değer görünen bir mutluluk. Fakat eğitim, aşırı yüksek mutluluk beklentilerinin hayal kırıklığı eşiğini düşürdüğünü, ayrıca mutluluğun muhtelif çeşitleri olduğunu ve mutsuz olmanın da –beraberce veya yalnız başına– insan olmaya dair bir şey olduğunu öğretir. Demek, eğitimin çaba gösterdiği zihinsel anlam üretiminin bir parçası da kapsayıcı bir algıyı *açık tutmak*, fani hayatın ötesine uzanan bağlantı *olanaklarına* açık olmaktır, böylece her düzlemde büyük bir anlam çokluğu algılanabilir hale gelir – hem duyuşsal olarak, hem ruhsal, zihinsel olarak, hem de belki aşkın bir boyutta.

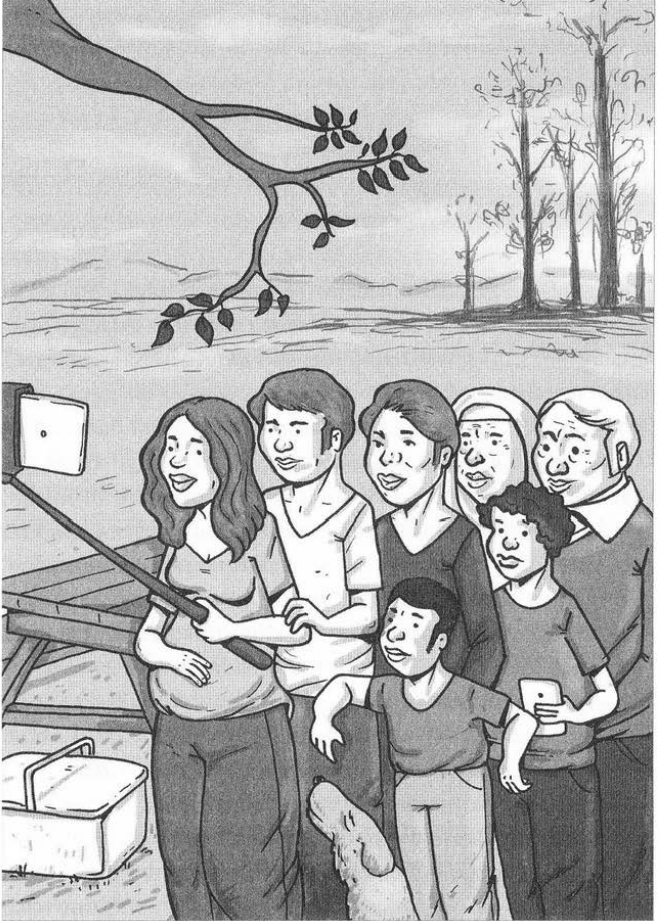
Hayatın ve anlamın birçok olanağını idrak edebilmek için insanların cesarete ihtiyacı vardır, bu nedenle şu asli önemdedir: *Eğitim cesaretlendirmedir*. Eğitmenlerin güveni başlı başına cesaretlendiricidir, çocuklar ve yetişmekte olanlar o güven içinde çiçek açar, o güven olmayınca solarlar. Meydan okumalarla baş edilebileceğine güven duymak, cesaretlendi-

ricidir, bunun iyi bir ön koşulu da meydan okumaların olmadığı bir hayatın pek arzu edilir olmayacağı telakkisidir – yoksa bir hayat ne kadar heyecanlı olabilirdi ki? Eğitenderin gözetimi altında *pekçok kabiliyet* edinmek, fazlasıyla cesaretlendiricidir. Duyarlı olabilmek, hissedebilmek, başkalarıyla geçinebilmek, düşüncelerini ifade edebilmek, bilgi elde edebilmek, seçimde bulunabilmek, zanaatkârlık ve teknoloji becerileri kazanmak, yemek pişirebilmek, ortalığa çekidüzen verebilmek...

Tek tek beceriler toplanarak yaşama becerisi oluşturulur, buna mukabil *hiçbir şey becerememek* ve yerine getirilemez taleplerle karşı karşıya kalmak cesaret kırıcıdır. Bir beceri geliştirirken, kendi kuvvetli yanlarını keşfedip bunları mükemmelleştirmek kadar, zayıf yanlarını tanıyıp bunların kimilerini kabullenmek kimilerini iyileştirmeye çalışmak da cesaretlendiricidir. Eğitim, bir şeyin üzerinde sürekli çalışabilmek için, *kendi kendini eğitme* kabiliyetini kazandırır. Eğitenderin kendisi için, çocukların yetiştiğini ve bir ara ters gidiyor gibi görünen bir şeylerin başarıldığını görmek, cesaretlendiricidir. James Joyce, karısı Nora'ya şöyle yazar gururla (31 Ağustos 1909 tarihli mektup): “Başarılıysalar ve yüce gönüllüseler, o zaman bunu *bizden* almışlar demektir, aşkım.” Mamafih kısmen, bazı yanlarıyla da, başkalarından, yaşlılarından, kardeşlerinden, arkadaşlarından, öğretmenlerinden, öğretmenlerinden. Bir de büyükanneleri ve büyükbabalarından.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BÜYÜKANNELER VE BÜYÜKBABALARLA TORUNLAR ARASINDAKİ SEVGİNİN ÖZELLİKLERİ

Diğer ilişkiler ne kadar sorunlu olabilirse, o kadar sorunsuz olan bir ilişki vardır, ki genellikle mutluluk bahşeder: Büyükkanneler ve büyükbabalarla torunlar arasındaki sevgi. Modern özgürlükler, bu ilişkiye şaşılacak kadar az dokunabilir: Ondan kurtulmak isteyenlere pek az rastlanır. Hatta ilişkilerin hiç ender olmayan bir şekilde başarısızlığa uğradığı bir çağda, bu ilişki yeni bir anlam kazanır: Anne baba kavga edip ayrılırsa, büyükkannelerle büyükbabalar kurtarıcı bir vaha olurlar.

Öteden beri ve bütün kültürlerde, büyükkannelere yeni yetişen nesillerin bakımında destekçi rolü düşer, modern çağda ilaveten büyükbabalar da eskiden hiç olmadığı kadar buna amadedir. Bu arada onların torunlarla ilişkileri, pekâlâ modern zamanların meydan okumalarıyla da alâkalıdır: Modern çalışma koşulları ve yaşam olanakları nedeniyle büyükanne ve büyükbabalar artık aynı çatı altında veya hemen üste “çıkılmış katta” yahut kolay erişilebilir bir mesafede ikâmet etmezler. Eski çağların büyükanne ve büyükbabalarınıninkinden daha etkin bir hayat sürer, kendilerini uzun

süre genç hisseder, beden ve zihnen dinç kalabilmek için çok uğraşırlar. Çalışma hayatından çekildikten sonra da buluşmaları, muhtelif faaliyetleri, gönüllü çalışmaları, hac seyahatlerini ve başka gezileri koordine etmenin zorlukları, onlara stres yükler.

Ancak her nevi modernleşmeye ayak direyen bazı etkenler vardır: Ne kadar başarılı olursa olsun, hangi doğal ve başka araçlarla yürütülürse yürütülsün, hiçbir *anti-aging*, fiili yaşlanmayı değiştiremez. Kuvvetlerimizin tedricen zayıflamasının sonucunda, gençler kadar hareketli ve cevval olamayız. Küçük çocukların henüz bilmedikleri bir şeyi, büyükanne ve büyükbabalar adım adım arkalarında bırakıyorlardır: *Modern zaman kültürünü* ve ona damgasını vuran, sürekli dakikalar ve saniyelerle ölçülen, geçip gitmekte olan *düz çizgisel zamanı*. Bu zamanın verdiği nefessizlik hissi, giderek daralıyor gibi görünen bir gerçekliğe gittikçe daha fazla olanağı sığdırmaya dönük, ontolojik açıdan şüpheli bir çabadan kaynaklanır. Ne var ki, birbirinin ardı sıra mümkün olabildiğince çok şey halledebilmek için sürekli yenilenen teknolojileri kullanmak zorunda olan ebeveyn, işte bu *düz çizgisel* zamanda yaşar: Süratle bir toplantı yapmak, telefonla görüşme ayarlamak, alış verişe gitmek, çocukları okuldan almak, onları spora götürmek, arkadaşlara bir uğramak, yemek yapmak, belki bakıcı sayesinde sinemaya gitmek – bunlar sürekli, çok daha fazlasının, başka bir şeylerin, yeni bir şeyin mümkün olabileceği hissiyle yapılır.

Ebeveynin bu süratli zaman âleminde çocuklar her zaman fazla yavaş kalırlar, aralıksız ittirilmeleri gerekir. Ama onlar, tamamen mucizelerle ve bulmacalarla dolu gerçekliği keşfetmekle meşgul halde, yol kenarında birden duruverirler. Bunun ötesindeki sayısız olanak için, önlerinde uzanan tüm bir hayat emirlerine amadedir. Çocuklar modern değildir, modern dünya başından itibaren onlara bir yer bulmak-

ta zorlanmıştır. Ancak uzun bir süreç içerisinde onlar için, modernliğin otomobil trafiği gibi teknolojik kazanımları karşısında güvende olabilecekleri oyun alanları, kreşler, çocuk yuvaları gibi korumalı alanlar yaratılabilmektedir.

Hayatlarının temel yapısı bakımından, hareket kabiliyetlerinin kısıtlılığı nedeniyle süratlendirme teknolojileri karşısında kendilerini emniyete almaları gereken yaşlılar, küçüklere yakındırlar. Tam da kuşaklar arasındaki zaman mesafesi o kadar bariz olduğundan, bu ikisinin zamanları birbirine uyar, hissedilen yakınlık öyle ezici olmaz. Büyükanne ve büyükbabalar torunlarıyla beraber, şeylerin ve insanların sürekli akış halinde olmadan durup durabilecekleri asude *mekân kültüründe* mukimdirler. Onların ortak gerçekliği, olanaklar tarafından köşeye sıkıştırılmadan, zamanda genleşebilir. Her adımı heyecan verici olan kısacık bir yol için saatlere ihtiyaç duyabilirler. Sakin bir nefese izin veren, sevgiyle bakılan, güven uyandırıcı biçimde hep tekrarlanan alışkanlıklar ve ritüeller, modern telaş denizinde *döngüsel bir zamanın* adalarını oluşturur.

Torunlarla buluşmalar artık eskisinde göre daha nadir olabilir, ama buluştuklarında büyükanne ve büyükbabaların onları dinlemek, dünyanın mevzularını onlara açıklamak, onlara bir şeyler okumak ve onlarla beraber bir şeyler yapmak, heyecanlı gezintilere çıkmak veya çocukların katılabileceği gündelik işlerle uğraşmak için vakitleri vardır. Birkaç yıl sonra büyükanne ve büyükbabalar, eğer kendiliklerinden aşına olmadıysa, yetismekte olanlar tarafından en yeni teknolojilerle tanıştırılırlar. Modern iletişim araçları, uzak mesafelerden de torunlarıyla bağlantılarını sürdürmelerine imkân verir; büyükanne ve büyükbabalarının onları düşünmesi, onlara nasıl olduğunu sorması ve onları yüreklendirmesi de bir olaydır torunlar için.

Temas isteğinin her iki tarafta da sabit bir şekilde büyük

olmasının sebepleri vardır. Bir dayatmaya tâbi olmayan bir ilişkidir bu, yük teşkil eden bir zorunluluk değil, güzel bir imkândır. Bu sevgiyi mümkün kılan kuvvetli *bağ*, büyük bir özgürlükle birleşir, çünkü ebeveynle çocuklar arasındaki ilişkiden farklı olarak büyükannelerle büyükbabalar torunlarıyla meşgul olmayı isteyip istememekte serbesttirler; torunlar için de aynısı geçerlidir.

Hayat olanaklarıyla ilgili *ontolojik çıkarlarının* çocukların-kiyle rekabet içinde olabileceği bazı anne babalardan farklı olarak, büyükannelerle büyükbabalar torunlarını hayatlarında bir engel olarak görmezler. Onlar olanaklarını büyük ölçüde çoktan yaşamışlardır ve geriye kalan olanaklar da yetişmekte olan kuşağı ilgilendirecek türden değildir. Hayat olanaklarını henüz kâfi derecede gerçekleştirememiş olan anne baba ise, doğal olarak bu olanakların güdümü altındadır. Bizzat hâlâ “genç olmayı istedikleri” oranda, kendi hayatlarını gerçekleştirmeyi talep etmekte olan gençlerle takı-şabilirler.

Ebeveynle çocuklar arasındaki ilişkiden farklı olarak, büyükanneler ve büyükbabalarla torunlar arasındaki ilişkide gündelik hayatın gerçekliği baskın değildir, aksine bu ilişkide fazlasıyla arzu edilmeye değer bir şekilde *gündelik hayat kesintiye uğrar*. Büyükanne ve büyükbabalar gündelik hayatın kaçınılmaz tatsızlıklarını kafalarına takmazlar, illa mevzu olursa da onları cömertçe görmezden gelebilirler. Torunlar bunu fark ederler ve bu onlara çok iyi gelir. Evde, ebeveynin kurallar çerçevesine sıkıştırılmışlardır, büyükanne ve büyükbabalarındayken ise, başka bir düzen geçerlidir. Burada çocukların sevdiği, ebeveynin ise gündelik hayatla baş etmenin stresi içinde ne vaktinin ne isteğinin olduğu delilliklere izin vardır. Gerçi ebeveyn, çocuklarının büyükanne ve büyükbabaların yanındayken sıra dışı şeyler yapabilmesine her zaman rıza göstermez, ama zamanında kendilerinin

bunun tadını nasıl çıkardıklarını hatırlasalar iyi olur. Orada açılan serbest alan, ancak arkadaşlar arasında tecrübe edilebilen bir ölçüde, zorunluluklardan muaftır.

Büyükanne ve büyükbabalar bir *lütuf idilini* temsil ederler, çünkü iyi niyetli bir tavırla torunlarını hiç engellemez, yumuşak olmayan her türlü iktidar kullanımından imtina ederler, zaten bunun bir işe yaramayacağını da tecrübelelerinden biliyorlardır. Sükûnetlerinin muazzam olabilmesi, olurlarına bırakabilmelerindendir: Sürekli müdahale etmeleri, düzeltmeleri, denetlemeleri gerekmez, sadece bunun bir faydası olmayacağı kestiriminde bulundukları için yapmıyor değildirler bunu, zaten müdahalede bulunmak için gereken kuvvetten de yoksundurlar. Mesela Bettine Brentano'nun¹ annesinin ölümünden sonra büyükannesi yazar Sophie von La Roche'un yanında geçen çocukluğunda ziyadesiyle tecrübe ettiği bu iklimde çok özgün düşünceler gelişebilir. Yetişmekte olan benlik, melekelerini, belirli bir zorunluluklar dizgesinin alanları işgal ettiği ebeveyn evinde her zaman mümkün olmayan bir biçimde geliştirme imkânını bulabilir.

Büyükanne ve büyükbabalar, çocuğun ilgi ve ihtiyaçlarına belki anne babalardan da fazla eğilebilir, ona olağanüstü fazla özen gösterebilir, böylece gelişimine belirleyici bir katkıda bulunabilirler. Eğitimle ilgili nihai sorumluluktan azade olarak, sürekli her yaptıklarını yargılamaları gerekmeden çocuklara bakabilirler. Onların yeni yetişen kuşağa bakışları, Immanuel Kant'ın başka bir bağlamda güzel olanı algılamının karakteristik vasfı olarak tanımladığı (*Kritik der Urteilskraft*,² 1790) şu “çıkarsız lütuf”un damgasını taşır. Oysa anne baba, çocuğun bakış açısından ilke olarak kendisini *eğitiyor oldukları şüphesi* altındadır, onların eğitim ver-

1 Bettina von Arnim (1785-1859) diye bilinir, Alman romantik akımının sembol isimlerinden olan kadın yazar.

2 Yargı gücünün eleştirisi.

me çabalarındaki bencil çıkarı duymazdan gelmenin imkânı yoktur (“Ben de iki dakika huzur bulmak istiyorum”), onların etik ilgileri bile (“Ben sadece senin iyiliğini istiyorum”) hiçbir işe yaramaz, çünkü çocuklar kendi iyiliklerini ilgilelerini çeken şeylerin peşinden gitmekte görme eğilimindedirler ve bu esnada anneyle baba onları sadece rahatsız ederler.

Anne babalar çocuklarını çıkmaz yollardan esirgeme eğilimindeyken, büyükannelerle büyükbabalar büyümenin bir deneme yanılma dönemi olduğunu bilir, dolambaçların ve yoldan sapmaların da neticede ileri götürdüğüne dair bir güvenin ışığını yayarlar. Onların *eğitim sürecinde kendilerini geri çekmeleri*, son tahlilde ebeveynin doğrudan müdahalesinden daha eğitici bir etkiye bulunur. Neyin güzel ve onaylanmaya değer olduğuna dair çocukça tasavvurlar, bundan doğan ve uzun vadede yönlerini tayin etmelerini sağlayan değer telakkileri, tam da onları doğrudan etkilemeye çalışmayan, hele bunu atak bir tavır ve iddiayla yapmayanların etkisiyle oluşur. Böylece büyükannelerle büyükbabalar, illa bunu istemeksizin, çocukların örnek aldığı modellere dönüşebilirler.

Her sevgi gibi büyükanne ve büyükbabalarla çocuklar arasındaki de muazzam bir *duyusal tecrübe*dir ve bu alışverişi anlamlandırma süreci karşılıklıdır. Sadece duyusal tecrübeden kaynaklanan anlam bile, torunlarda derin iz bırakır: Büyükannelerle büyükbabaların evinde her şey nasıl sıcak ve hoş görünür, ahşap eşya nasıl keyifle gıcırda, nasıl bir kokudur o, sonra evde ağza konmaz görünen şeyler burada nasıl lezzetli gelir; burası daima unutulmaz kalacak masalsı bir dünyadır! Büyükannelerle büyükbabalar da torunlarının suretinde yeni serpilen hayata yakın olabilir, onu kucaklarına alabilirler. Bir defa daha, kendi anne baba oldukları zamanlardaki gibi hormonların da desteğiyle, başlangıcındaki önyargısız rahatlığı ve yeni uyanan merakıyla hayatın gelişimi-

ni tecrübe ederler; düşünölebilecek en iyi *anti-aging* programı budur.

Ruhsal düzlemde, anlam bağışlayan şey *hissedilen sıcaklıktır*. Bu, ağırlıkla olumlu olan duygulardan doğar ve her iki taraf için de olağan gündelik çatışmalar tarafından daha az kısıtlanmış, anlık gönöl dalgalanmalarına da daha az bağımlıdır. Torunlar bu ilişkiye dair bir korku hissetmezler, ister okuldaki notları kötü olsun, ister hayat tercihleriyle ilgili münakaşalarda. Büyükannelerle büyükbabaların çoğu büyük bir istikrarla cömert, sevgi dolu, misafirperver, nükte-dan ve hoşgörölüdürler; en azından torunları tarafından öyle algılanır, gözlerinin önünde alışılagelen gerçekliğe karşıt bir imge olması için zaman zaman da idealleştirilirler.

Büyükannelerle büyükbabalar, uydurdukları, aktardıkları ve kendi başlarından geçmiş hikâyelerle ayrıca *düşünsel bir anlam* üretirler. Çocuklar “eskiden”e dair anlatımları bilhas-sa merak ederler ve dayatılmadığı müddetçe sonsuza kadar tekrarlanabilir bunlar: “Eskiden nasıldı anlatsana!” Geçmiş, anlatılan hikâyelerde canlı hale gelir, kökenlerine dair bir bilinç oluşturur torunlarda, yalnızca ailevi değil tarihsel bir bilinç. Büyükannelerle büyükbabalar ailenin “küçük” tarihini, geride kalmış zamanların en azından kısmen bizzat yaşamış oldukları “büyük” tarihine iliklerler. Kendi çocukluklarına ve torunların ebeveyninin daha çocuk oldukları zamanlara dair anlatımlarıyla, kendi hayatlarının bağlamını canlandırır, nostaljiyi yaşatırlar. Bütün hayata bakış açılarıyla o anın hadiselerini daha iyi değerlendirebilir, şimdinin durum ve sorunlarını bu arka plan önünde biraz görelileştirebilirler.

Büyükannelerle büyükbabalar çok şeyi anlayabilirler çünkü çok şey yaşamışlardır, sırf bu sebepten bile bilge görünürler. Kendileri her zaman ebeveynin çocuklarını yetiştirip sokmak istediği davranış tarzının örnek modeli olmuşlardır ve geriye dönüp baktıklarında bir vakitler yaptık-

ları saçmalıklarla da gayet gurur duyarlar. Torunlar ayrıca nazik meseleler söz konusu olduğunda ebeveynleriyle konuşmalarının müşkül olduğu birtakım şeyleri büyükannele-ri ve büyükbabalarıyla konuşabilirler. Gayet teklifsizce olur bu, kimse kimseyi sıkıştırmadan, iyice mahrem olanı ken-dine saklamanın sırdaşlığıyla. Sonuçlarından çekinmeden, açık açık konuşulabilir. Bütün bu konuşmalar anlam üret-meye de katkıda bulunur, çünkü sohbet ipinin hiç kopma-ması başlı başına bir anlam bağlarını oluşturur.

Büyükannelele büyükbabalar, adeta kendiliğinden, aşkın *anlama* uzanan ufku açarlar en nihayet. Kuşaklar birbirlerine bakarken *hayatın büyük döngüsünü* daha yakından hissediler, çünkü torunların temsil ettiğı oluşmakta olan hayat ile büyükanne ve büyükbabaların temsil ettiğı geçip gitmekte olan hayat arasındaki çember kapanır. Bu kapsayıcı bağlama, kendi içinde dönen hayatın ebediliğine eklenmiş olduğunu görmek, insana bir anlam bereketi kazandırır. Hayat bir hiçliğe doğru uzanmıyordur artık, bu mukayese kabul etmez tecrübede arka planda belirleyici olan, karşılaşmaların sıklığı değil, birbiri için varolmanın sessiz mevcudiyetidir. Büyükannelele büyükbabalar, hayatın onlardan sonra da devam edeceğine dair bilinci edinirken, bunun için bir metafiziğe ihtiyaç duymazlar: Torunlarının hafızasında yaşamayı sürdüreceklerdir. Torunlar da, her ne kadar fanilik onlara ancak yaşlananlara ve ihtiyaçlara mahsusmuş ve kendi başlarına asla gelmezmiş gibi uzak görünse bile, hayatın günün birinde sona ereceğini idrak etmeye yaklaşırlar.

Peki büyükannele büyükbabalar ölünce nereye giderler? Bu, bütün çocukları meşgul eder, onların vedası çocuklar için çoğunlukla ölümle ilk karşılaşmadır. Büyükbaba ölünce, altı yaşındaki Cenk, bir insana da maddenin hallerine benzer şeyler olduğunu öğrenir anlatılanlardan. Katı haliyle buz olan, ısınmayla harekete geçerek akınaya ve yaşa-

maya başlar. Kaynama ısısına erişince oluşan buhar kabarcıkları yukarı doğru yükselip suyu görünmez gaza dönüştürürler. Cenk, bıçak gibi keskin bir gözlemlerle, o zaman büyükbabasının da “buharlaşmış” olması gerektiği sonucunu çıkartır (*Almanya*, yönetmen Nesrin ve Yasemin Şamdere-
li, Almanya, 2010).

Anketlere bakılırsa pek az insanın, büyükanne ve büyükbabalarıyla olumsuz tecrübeleri olmuştur, en azından hafızalarında öyle yer etmiştir. Büyükanne ve büyükbabalara duyulan sevgi öyle yoğun olabilir ki, sahici veya farz edilen bir anne baba sevgisi eksikliğini telafi edebilir. Lakin, hayatı arkasında bırakma zarureti büyükanneyle büyükbaba için acılı bir sürece dönüşürse, bu *zor bir sevgi* halini alabilir. Yaşlanmanın acısı, hayata karşı tutumda ve gençlere ve çocuklara muamelede etkilerini göstermeye başlar. Kendi ömrü sona yaklaşmaktayken, hayatın öngörülemezlik kadar geniş olanakların ufkuyla hâlâ önlerinde uzandığı torunlarına bakan biri için, bu ilişki artık hayat kıskançlığından azade olamaz. Büyükanne ve büyükbabalar, kendi tecrübelerine dayanarak mümkün olan tek hakikati bildiklerine inanıp da yetişmekte olan kuşakların dünya görüşü, davranış, kıyafet, müzik zevki ve saç kesimi bakımından sapmalarını bu yerinden oynamaz cetvelle ölçüp değerlendirmeye kalktıklarında, basbayağı “çekilmez” olurlar. Büyükanne ve büyükbabalar halen gelişmekte olan dünyaya ve onun olanaklarına her zaman fazla güven beslemez, oysa yetişmekte olanlar büyük bir doğallıkla orada kendi öz yurtlarını görürler.

*Anne babayla büyükanne ve büyükbabalar arasındaki ilişki*de, torunlarla ilişkilere de darbe vurabilecek çatışma tohumları vardır. Büyükanne ve büyükbabalar, anne babanın sırtındaki katmerli aile ve iş meşguliyeti yükünü biraz azaltabilirlerse kendilerini işe *yaramış* hissederler, lakin hizmetle-

rine haddinden fazla başvurularak sömürüldüklerini görürlerse *istismar edildikleri* hissine kapılırlar. Bu sorunla karşılaşmaktan kaçınmak için, mesela çocuk bakımı için hangi zamanlarının müsait olduğunu açık seçik söyleyebilirler. Eğitimle ilgili meselelerde, anne babanın “tayin edici rolünü” kabullenip, torunlarının sevgisini anne babanın eğitim tarzına karşı onlara göz kırpan suç ortaklığıyla güvenceye almaktan veya fazla pahalı hediyelerle satın almaktan vazgeçerek çatışmadan uzak kalabilirler.

Anne babayla büyükanne ve büyükbabalar arasındaki ilişki, standart bir sorun olan *kıskançlıktan* azade değildir. Şayet çocukların her şeye izin veren büyükanne ve büyükbabayı arada bir hayır demesi gereken anne babadan daha çok sevdikleri izlenimi doğarsa, anneyle baba kıskançlık hisseder. Bu durum bazen anne babayı, onların çocukları fazla şımarttıkları suçlamasını yöneltmeye tahrik eder, büyükanneyle büyükbabanın dillerinin ucuna, anneyle babanın çocuğu fazla sıkıldığı ithamı gelir hep (bunun aksine nadiren rastlanır). Torunları tarafından farklı derecede sevildikleri hissiye kapılabilen büyükanneyle büyükbabanın kendi arasındaki kıskançlığın sorun olmasına, o kadar nadiren rastlanmaz; ayrımcılığa uğradığını düşünen torunların kendi arasında kıskançlık ise çok daha sık görülür.

Peki ya büyükanneyle büyükbaba modern koşullarda kendi hayatlarını yaşamak istediğinden ya da çok uzakta olduklarından yahut artık bu dünyada olmadıklarından, onlarla torunlar arasında bir ilişki kurulmazsa? O zaman da seçilmiş *büyükanne ve büyükbabalar* bulmak için elektronik ve başka ağların sunduğu sayısız olanak vardır. Bu yoldan da hayata dair ilişkiler kurulabilir; deneysel aile biçimleri sosyal büyükanne ve büyükbabaların sayısını zaten artırıyor. Gerçi istatistikler, büyükanne ve büyükbabalarla torunlar arasında *biyolojik* temelli ilişkilerin krizlere daha dayanık-

lı ve daha tutunulabilir olduğunu ortaya koyuyor, özellikle de biyolojik şüpheler söz konusu olmadığında. Büyükanne-lerin kızlarının çocuklarıyla ilişkisinde ıraktır bu şüphe, oysa oğullarının çocukları “sütçüden” olabilirler zira baba hiçbir zaman kesin değildir, Antik Çağ’dan beri olduğu gibi *pater semper incertus*, yani baba her zaman belirsizdir.

Büyükanne ve büyükbabayla torunlar arasındaki sevginin *istenmemesi* hatta *torpillenmesi* sorunu, neredeyse çözümsüzdür. *Zorlu kayınlık* ilişkilerinin hesabı çok defa çocuklar üzerinden görülür, onlarsa neler döndüğünü asla anlayamazlar. Anne babadan birinin ebeveyni olan büyükanne ve büyükbabayla torunlarının ilişkisi, bu durum aile düzenninde onun aleyhine bir kaymaya yol açıyorsa, diğer ebeveynin gözüne batabilir. Anneyle babanın ayrılmasından sonra büyükanneyle büyükbaba torunlarını artık göremezlerse ve aralarındaki temas kesilirse, ilişki imkânsız hale gelir.

Bu acı tecrübe, 2002’de Almanya’da *Büyükanne-Büyükbaba Girişimi*’ni ortaya çıkarttı. Bu girişim büyükannelerle büyükbabalar, anne babalar ve torunlar arasındaki ilişkilerin ayrılık ve boşanmalardan sonra da kopmaması için çalışıyor. Büyükanneyle büyükbabanın torunlarla *ilişkiyi sürdürme hakkı*, mahkemenin boşanma kararının bir parçası olabilir, fakat fiiliyatta etrafından dolanılabılır bunun.

Elbette çocuklar için en zor durum, ortada anne babanın, kardeşlerin ve büyükanneyle büyükbabanın teşkil edebileceği herhangi bir sabit ilişkinin olmaması, böylece küçük insanların güvenle büyümek için ihtiyaç duyduğu her şeyden mahrum kalmalarıdır.

**ÇOCUKLAR SEVGİDEN YOKSUN
KALACAK OLURLARSA**

Sevilmemek veya teşvik edici-geliştirici bir tarzda sevilmemek, travmatik bir tecrübeye dönüşebilir, çünkü bu dünyada korunup kollanıyor olmanın verdiği güveni sarsar; çocuklarda, yetişkinlerden çok daha fazla sarsar. Benliğin kendisiyle, ötekilerle ve dünyayla ilişkisi esastan sorgulanır bu durumda: Kime veya neye dayanarak bir şey inşa edebilirim, kime güvenebilirim? *Çocuğun sevgiden yoksun kalması*, ruhsal ve bedensel olarak hastalanmasına yol açabilir. Tensel yakınlıktan mahrumiyet ve duygu ve düşünce alış verişinin eksikliği, ruhu korkularla daraltır, bedene ağır kısıtlar getirir. Britanyalı çocuk hekimi John Bowlby'nin henüz 1951'de (Dünya Sağlık Örgütü WHO için yaptığı çalışmada) çocuğun bağlanması önemi ve bunun eksikliğinin sonuçları hakkında söyledikleri, o zamandan beri defalarca teyit edilmiştir.

Sevgisizlik ve kayıtsızlık devam ederse, ihmal ve bakımsızlık pekişir, kendi kendilerine ihtimam göstermelerini sağlayacak algıya henüz sahip olmayan çocuklar için bunun sonuçları ağır olur. Gelişimde gecikmeler ve yanlış gelişim,

çok defa geri döndürülemez sonuçlar yaratır. Bunun nasıl bir etkisinin olduğunu, mesela ruhsal açıdan ihmale uğramış çocuklarda vücut hücrelerinin bariz biçimde daha çabuk yaşlanmasında görebiliriz: Erken kısalan kromozom uçları (telomerler), hücrelerin yeniden üretiminin yanlış düzenlenmesine yol açar, bu ağır hastalıklarla ilişkilendirilen bir hadisedir (*Molecular Psychiatry*, Mayıs 2011).

Bir insanın çocuğunu sevmemesinin, her durumda üstesinden gelemeyeceği sebepleri olabilir. Bazı vakalarda sevgi basbayağı oluşmaz bir türlü, başka bazı vakalarda bu eksiklik çocuğun bilinçli veya bilinçsiz bir reddine dayanır: Dünyaya gelmesine vesile olan ötekini belki sevmiyor veya artık sevmiyordur. Yahut çocuk, bilmeden ve istemeden, anne babasının hayatını arzulanan ve düşlenen yaşam olanaklarını bertaraf edecek bir şekilde daraltır: Bir daha hiç rahatça dışarı çıkamayacak, bir daha asla kariyer yapamayacaklardır! Anne babalar açıkça veya alttan alta çocuğu varoluşundan ötürü itham ederler. Kendileri bunu bilemeden ve istemeden olanaklarının engellenmesine isyan edebilirler, bu *ontolojik hınç* da sevgiyi imkânsız kılar. Yoksulluk şartlarında çocuk ilave bir “yiyici” olarak ailenin geçim kaynaklarını hissedilir şekilde kısıtlayabilir, bu nedenle, onunla başkalarının, toplumun veya devletin meşgul olması –bunun somut anlamı her ne ise– yönünde bir istek doğabilir.

Temel bağlardan mahrum kalan çocuklar, bu boşluğu çok defa erkenden mahrem ilişkiler kurarak doldurmaya çalışırlar. Yakınlık ve anlayış arayışının cinsel ihtiyaçlarla birbirine karışması, nadirattan değildir. Sevgi eksikliği ve aile ilişkilerinden mahrumiyetin, küçük yaşta hamileliklerin artışıyla muhtemelen bir ilişkisi vardır. Ne var ki, bu yeni ilişkilerde sorunlar süratle korku ve strese yol açar, çünkü başkalarının ona değer vermesindeki eksiklik, çocuğun kendi benliğiyle olan son derece kırılğan ilişkisini tehdit eder. Sal-

dırganlık, bir öz savunma yöntemi olarak iş görür ve hayatını emanet edeceği ilişkilerin tehdit altına girmesine ve yitip gitmesine karşı ümitsiz bir reaksiyon oluşturur.

Sevgi eksikliğinin yanında *çocuğa şiddet içeren sevgi* göstermek de travmatik sonuçlar doğurur. O şiddetin kendisi de bir sevgi eksikliğinin, bir kayıtsızlığın ifadesi olabilir; bu, savunmasız çocuğu salt bir nesneye çevirmeyi ve biriken reaksiyonu ona yönelen saldırganlıkla boşaltmayı mümkün kılar. Yanlış yönlendirilmiş bir sevginin ifadesi de olabilir; belki ifasını şiddette bulan sadist bir sevginin veya belki birtakım sebeplerden ötürü nefrete dönen bir eski sevginin. Şiddet uygulamaya yol açan, bir dertle baş edememektir belki de: Ne yapmak gerektiğini bilememek, lazım geleni yapamamak. Yardım istemek ve yardımı kabul etmek, evvela baş edemeyene düşer aslında. Fakat buna bel bağlanamayacağı için, sosyal çevrelerindeki insanların şiddet kullanımı belirtilerine dikkat etmeleri gerekir, ki şüpheli bir durumda dışarıdan müdahale edebilsinler.

Sevgi eksikliğinin veya yanlış yönlendirilmiş sevginin, travmatik sonuçlar doğurduğu tecrübeyle sabit bir başka türü, 21. yüzyıla kadar katmerli sessizlikle geçiştirilmişti: şiddet kullanarak veya kullanmayarak, *çocuğu istismar eden sevgi*. Cinsel istismarda çocuk, itaatkâr veya itaate zorlanmış bir nesne haline gelir, böylece çoğu vakada aileden veya toplumsal çevreden gelen fail için kolay lokmaya dönüşür. Fail kendi kendini gerçekleştirme ihtiyacının peşinden gider, kendi iktidarını deneyimlemek, hayal kırıklığına reaksiyon göstermek, haz temin etmek, öz sevgisini şımartmak ve “hakiki aşk” arzularını doyurmak ister, ancak bunlar çocuk için başlangıçta görünüşte bir itirazı olmasa da ağır bir yük oluşturur.

Tam da çocuk yetiştirmenin vazgeçilmez unsuru olan *pedagojik eros*, pedofilinin beslendiği zemindir. Bu eros tensel

erotizmle karıştırılacak olursa, istismara açılan kapı aralanmış demektir. Özgür bir mahrem ilişki ancak bir onay temelinde kurulabilir, ne var ki eğitsel yetiştirme ilişkisi içinde kurnazlıkla ya da zorla alınabilir bu onay. *Iradi* bir onay bile *bilerek* verilmiş olamaz, çünkü çocuğun bu ilişkinin sorunlu bağlarını ve sonuçları hakkında duygusal bir bilgisi olabilir ama bilinçli bir bilgisi olamaz. Güvendiği kişilerin onunla ne yaptıklarının anlamını çocuk çözemez – hele davranış bir de oyun oynar bir havada perdelenmişse. Çocuk vaatlerle ayartılabilir, tehditlerle baskı altına alınabilir. Kendini savunamayınca, –ki ne bedensel ne ruhsal açıdan yapabilir bunu–, istismarın suçunu er geç kendine yükleyecek, kendinden tiksinecek, kendine saldıracaktır. Kendini çaresiz hissedecek, artık hiç kimseye güvenmeyecek, kendi bedeniyle ve aldatıcı duygularıyla sakatlanmış bir ilişki içinde hayatı boyunca derin yaralar taşıyacaktır.

Eros'u ruhsal-manevi düzleme yoğunlaştıran bir *pedagojik etik*, caydırmayı hedefler. “Çocuk sevenlerden” de, tutkularını bu düzleme yöneltmeye ve “gerisini” kendilerine saklamaya gayret etmeleri beklenmelidir. Ancak bir sözümona güdünün infilaki tehlikesinin bulunduğu yerde, geriye yaptırımların tehdidiyle bu insanları tahriklerden ve asıl olarak tabii çocuklardan uzak tutmak kalır. Çocuk pornografisi edinmeyi ve izlemeyi *dolaylı istismar* saymanın haklılık temeli vardır, zira bu “malzemeyi” tüketen kişi bu talebiyle onun üretimini, dolayısıyla istismarı destekliyordur.

Sevginin eksikliği veya yanlış yönlendirilmesi, şiddete veya istismara yönelmesi durumunda, *en yakındaki* insanların görevi, öncelikle kendilerini görünür kılmak ve mağdurları yalnız bırakmamaktır. En yakın çevrede, diğer ebeveyn, kardeşler, büyükannele büyükbabalar ve çocuklarla başka kim ilgileniyorsa onlar yer alır: akrabalar ve arkadaşlar, eğitimciler ve öğretmenler, danışmanlar ve sosyal hiz-

met uzmanları, terapistler ve hekimler, hemşireler ve bakıcılar. Bu kişilerin hepsi zorlanan anne babaya tavsiye verebilir, sorunlarla daha iyi başa çıkabilmek için ihtiyaç duydukları özel veya profesyonel yardımı sunabilir. Aralıklarla çocukla meşgul olma işini onlardan devralabilir, belki de gösterdikleri ilgi ve ihtimamla sevgi eksikliğini giderebilirler. Bireysel inisiyatiflerin yeterli olmadığı yerde, çocuğa varoluşsal ihtiyacı olan ilgi ve ihtimamın daha iyi sağlanabileceği ortamı sunmak, mesela bir koruyucu aileye yerleştirmek veya evlat edinilmesini sağlamak, toplum adına çalışan devlet kurumlarının görevidir.

Daha az müşkül hallerde gönüllü akıl hocaları ve *vaftiz babaları* [veya kirveler – ç.n.] bireysel destek sunabilirler. Okullarda hikâye okuyan gönüllüler,¹ çocuklara bir şeyler okumakla kalmaz, aynı zamanda onları dinlerler ve bunun için yeterli zamanı olmayan anne baba ve öğretmenlerden daha iyi bir sohbet geliştirebilirler bazen onlarla. Eğitimciler, kendilerine emanet edilen çocukların okuldaki ve mesleğe dönük gelişimleriyle ilgilenirler. Sosyal vaftiz babaları, sosyal ağın dışına düşme tehlikesi yaşayan ve hayatlarını artık idare edemeyen ailelere destek verirler. “Küçükler için büyük arkadaşlar” (*Big Friends for Youngsters*),² çocuğunu tek başına yetiştiren anne veya babaların yanında durur, onların zamansal ve sinirsel yükünü paylaşır, onların kritik anlarda hayatlarına daha iyi bir yön verecek fırsatları kullanabilmesine yardımcı olurlar. Vaftiz babaları [veya kirveler – ç.n.], kurdukları insani ilişkiyle ve gösterdikleri bağlılıkla, zor durumda olanlara, modernliğin işlevselliği içinde çok sık mahrum kalınan bir şeyi hissettirirler: Sadece görev ge-

1 Almanya ve Avusturya’da, okuma zevkini ve kabiliyetini geliştirmek üzere anaokulu ve ilkokullarda çocuklarla bir araya gelerek okuma çalışması yapan gönüllü etkinlikleri vardır.

2 (En Küçükler İçin Büyük Arkadaşlar) ABD ve İngiltere’de başlayıp son yirmi yılda Avrupa ülkelerinde de yayılan bir sivil toplum organizasyonu.

reği bir işlevi yerine getirmeyip, sahiden onunla ilgilenen birisi vardır en azından.

Çocuklar iyi olmayan şartlarda bile, her şeye rağmen gelişimlerini çok defa iyi sürdürürler. Bir direnme kabiliyeti ve sağlamlık gösterirler, *kendini onarabilen bir esneklikleri* [Resilienz/resilience] vardır; kelime Latince “geri dikilmek” anlamına gelen *resilire*’den gelir, fırtınada eğilip sonra tekrar dikilen bir fidan gibi. Kendini onarmayı sağlayan bu esneklik, çocukların en ağır şartlara bile dayanmasını ve onlara onaylanmaya değer görünen bir hayatı gerçekleştirmesini mümkün kılar. Psikolojinin kavramları arasına 20. yüzyılın ortalarında Jack Block tarafından sokulan bu “kendini onarmayı sağlayan esneklik” fenomeni, özellikle Emmy Werner’in çalışmalarıyla gündeme geldi, 1985’te Mannheim’da başlatılan riskli çocuklar araştırması da dikkatin bu kavrama çevrilmesine katkıda bulundu.

Kendini onarabilen bir esnekliğin hayat karşısında bir tavır haline gelebilmesinde bir insanın *doğal donanımının* payı vardır, fakat ayakta kalma kabiliyetini teşvik eden ve geliştiren *esneklik kültürleri* de var gibi görünüyor. Her şeyden önce, büyük şehir kültürü. Beri yandan belirleyici soru şudur: Kendini onarabilen bir esneklik, doğanın ve kültürün daha az imtiyaz tanıdığı çocuklarda *bireysel olarak* nasıl güçlendirilebilir? Kim onlara ne tür teşvikler sağlayabilir? Kendileri ne yapabilirler? Yaşamak için daha iyi şartları bulmakta onlara yardım edebilecek insanlarla karşılaşmalarını sağlayacak *tesadüf şansı*, ancak umut edilebilir. Ama baht açıklığı, kurtarıcı potansiyeli taşıyan bu insanların kendilerinin aldığı tutuma da bağlıdır: Onların karşılaşmalara açık olmalarına, dahası atak bir şekilde bu karşılaşmaları aramalarına ve bu fırsat çıktığına onda yazgısal bir anlam görmelerine bağlıdır – her ne kadar kimin veya neyin birisine bir şey “yazdığını” açıklığa kavuşturmak mümkün olmasa da.

Çocuklara ve gençlere *kendilerini iyi hissetmenin saadeti*-ni duyacakları dinlendirici anlar yaratmak, onların direncini artırır. Yetişmekte olanlar böyle anları kendileri de arayıp bulabilir, bu arada hayatın sırf bu anlar uğruna bile yaşamaya değer olduğunu tecrübe edebilirler.

Duyusal anlam da çok defa bununla alakalıdır: Güzel bir şey görmek, müzik dinlemek, lezzetli bir şey yemek, bir kucaklaşmanın tadına varmak, bazı yaşantılarda “karnında bir karıncalanma” hissetmek. Elle tutulabilir güzel şeyler önemlidir, her çocuk onları sever, keza onlar tarafından sevildiği hissini yaşayabilir, hatta hayalinde onları insanların ve başka varlıkların yerine koyabilir: Bir bebek veya pelüş hayvan, hayatın her durumunda onun sadık refakatçisi olabilir. Gençlerin reel duyusal yaşantıyı sanal deneyimle ikame etme denemesi de gerçeklikten geçici bir kaçışa benzer. Gerçek dünyada hareket edebilmek, yönünü bulabilmek ve varoluşun bedensel, ruhsal ve zihinsel temellerini tam geliştirebilmek için uzun vadede bütün duyuların gerekli olduğunu onlara gösterecek bir teşvike ihtiyaç duyarlar.

Her türden zorluğu ve tehdidi savuşturmaya yardım edecek enerjilerin akışını sağlayan ilişkilerin verdiği his, bol bol *ruhsal anlam* kazandırır. En yakınlarındaki insanlar çocuklara ve gençlere, kendini onarmayı sağlayan bu esnekliğin öncelikle insanın kendi kendisiyle ilişkisinde serpiştiğini öğretebilirler. Kendi narsisizmine biraz bakım yapmak ve kendine biraz şefkat göstermek, kendiyle başa çıkabilme ve kendine güvenebilme kabiliyetini geliştirir.

Bir “*sense of coherence*”i (tutarlılık duygusu) (Aaron Antonovsky, *Salutogenesis*,³ 1987) varsa, bu iç tutarlılıktan da bir anlam edinir insan. Mesele, iç tutarlılığına giden bireysel yolda, sözgelimi kendisi hakkında, kuvvetli ve zayıf yanları hakkında, yetenekleri ve yeteneksizlikleri hak-

3 Sağlığın teşekkülü.

kında gerçekçi bir değerlendirme yapabilmesini sağlayarak onu güçlendirmektir. Alışkanlıklar ve faaliyetleriyle ilgili sabit bir günlük plan, kendisinin gündelik hayatını yapılandırmasını sağlar. Sanatla uğraşmanın, bir enstrüman çalmayı öğrenmenin, şarkı söylemenin, dans etmenin, yazmanın, resim yapmanın, tiyatrodan bir rolü canlandırmanın veya bezgin ruha başka bir sanatsal ifade bulmanın, tutarlılığın inşasına katkısı vardır, keza spor yapmanın, böylece kendine hâkimiyeti bedensel olarak deneyimlemenin de. Böyle bir temele dayanınca, durumlar karşısında pasif bir şekilde teslimiyet hissine kapılmak yerine onlarla aktif bir şekilde yüzleşmeyi daha iyi başarabilirsiniz: “Bir şekilde altından kalkarım ben bunun.”

Sonra en yakın çevresindeki insanlar, genç bir insanın başkalarıyla bir ilişki ağı içinde hayatına bir anlam kazandıran ve hayatının *dışsal dayanağını* oluşturan toplumsal tutunumu ona hissettiren bağlantıları kurmasına yardım edebilirler. Yetişmekte olanlar, başkalarıyla ilişkilerinde anlayış, dikkat, değer bilirlik, destek gördüklerinde bu tutunumu deneyimlerler; müşterek tecrübeler, ilgiler ve değerler de bunu teşvik eder. Eğer o güven içeride bulunmuyorsa, kendileri hamle ederek, mevcut ailenin veya grubun dışında, güvenmeye değer başkalarını arayabilirler. Sanat icra ederken, spor yaparken veya başka faaliyetler ve projeler vesilesiyle başkalarıyla tanışabilir, arkadaşlıklar kurabilir, kendi sosyal hayatlarını örgütleyebilir ve buradan hayatlarını daha onaylanmaya değer kılan bir anlam çıkartabilirler. Gerçek bir arkadaş yoksa eğer, belki de mutasavver bir arkadaş görür bu işi.

Şimdi eksikliği çekilen sevgiyi hayatın ileriki safhalarından yaşama umudundan da güç doğar. Sonra, *doğayla* bir bağ hissetmek de yüklü bir anlam barındırır içinde: İnsanlar küçüklüklerinden itibaren doğayla tecrübelerinden, çok defa

da itimat ettikleri ve kendilerini emanet edebildikleri hayvanlarla ilişkilerinden hep yeni enerji devşirirler.

Bunun ötesinde, kendini onarma gücü veren esneklik, genç insanı teşvik edebilecek düşüncelerden, onun durumuna ve hayatına öznel bir *manevi anlam* yüklemesini sağlayabilecek yorumlamalardan da çıkar. Bu, belirli bir bakış açısı olabilir (“Ben böyle görüyorum”), nahoş koşullara atfedilen geçici bir anlam olabilir (“Bir şekilde iyi bir sonucu olacak bunun”), hayatta her şeyin bir biçimde bağlantılı olduğuna dair bir telakki olabilir (“Her şeyin bir anlamı var”), insanın ufkunu aşan her şeye yönelen bir merak olabilir (“Bakalım daha neler göreceğiz”), bir fantezi olabilir (“Belki de her şey sandığımızdan çok başkadır”). Kendini onarma gücü veren esneklik, insanın kendi önüne koyduğu hedefler ve amaçlarla zihinde berkitilir: Bir şey veya birisi için orada olarak, bir görev alarak, bir yükümlülük altına girerek, bir sorumluluğu üstlenerek.

Hatta *kişilik bölünmesini* sağlayan zihinsel kabiliyetten de yararlanılabilir; daha çocukken, kendiliğinden başvuru-
ruz, hiç de hastalıklı sayılmaması gereken bu yola. Şimdi-
ki Ben’i daha önceki bir Ben’den, içsel Ben’i dışsal Ben’den ayırmak, genel olarak benliği görelileştirmenin ve ona mesafelenmenin her türü, insana aşırı yük bindiren bir hikâyeden ve ortamdan uzaklaşmaya yardım eder. Ayrıca bütün sorunlarla mütemadiyen bilinçli bir şekilde baş etmeye kalkmamız gerekmez, birçok şeyi bilinç dışına ve uykuya terk edebilirsiniz, çünkü insan zihni dinleniyor görüldüğünde de çalışır. Birçok şeyi “düşle alt edebilir”, düşlerde işleyebilirsiniz; düşler huzursuz edici tecrübelerle ve bizi sıkıştıran duygularla uzun uzun oynar, sonunda yeni bağlantılarla yeni bir anlam oluştururlar, imgeler ve hikâyeler kılığındaki bu yeni anlam, bilinçli benliğin katkısı olmadan meydana gelir.

Düşüncelerde hayatın çelişkilerini, tezatlarını ve tersliklerini *doygunluğun verdiği saadetin* unsurları olarak değerlendirebilmek, bir avantajdır. Yakın çevredeki insanların, zor durumların da hayatın bir parçası olduğu ve o durumlara dayanmanın mümkün olduğu tasavvurunu aktarması, bunu kolaylaştırır. Hayata yerine getiremeyeceği bir anlam yüklemek, sözgelimi hep sadece olumlu tecrübelere amade olmak ise, bunu zorlaştırır.

Çocuklar *hayatın kutupsallığını* veri kabul etmeye zaten yatkındır, ancak büyüme sürecinin akışı içinde bu bilinçli tavır meselesine dönüşür; sevinçlerin yanında üzüntülerle de, başarıların yanında başarısızlıklarla da, hoş bir iyilik duygusu yanında iyi olmama haliyle de, hazların yanında acılarla da, yüzeyden gayrı uçurumlarla da daha iyi baş edebilmek için lazımdır bu.

Mutsuz olmanın da hayata entegre edilmesinin ve kendini onarabilen bir esnekliğin bir kaynağına dönüştürülebilmesinin bir örneği, İrlandalı yazar Ethel Voynich'tir. Doğumundan kısa bir süre sonra anne babasını kaybetmiş, kız kardeşleriyle birlikte onu istismar eden bir amcasının yanında kalarak büyümüştü. Genç yaşına geldiğinde, yasının ifadesi olarak siyah giydi, Avrupa'yı kat ederek maceracı bir hayata atıldı, Berlin'de müzik öğrenimi gördü ve 1897'de çok satan *At Sineği (The Gadfly)*⁴ kitabını yayımladı. Bu kitap 1955'te Dimitri Şostakoviç'in müziğiyle sinemaya aktarıldı. Voynich 1960'ta 96 yaşında New York'ta öldü.

Nihayetinde, insanın varoluşunun faniliğinin ve gerçekliğinin ötesinde başka bir boyutun varlığını en azından mümkün görmek, önemli olabilir. Çocuklarda naif, doğal bir dinselilik, gençlerde ve yetişkinlerde ise bilinçli duygu ve düşünceler, tefsir ve yorum, *aşkın bir anlamı* geliştirir. Kendi

---

4 Türkçesi, Levent Özübek çevirisiyle, 2016'da Yazılama Yayınevi tarafından yayımlanmıştır.

hayatını böyle her şeyi kuşatıcı bir ufka yerleştirmesi, insana çok büyük bir güç verebilir.

Fakat direnme kabiliyetine erişmek için, tam mutluluk ve anlam programına sahip olmak da gerekmez, bir nebze mutluluk, bir nebze anlam da yeter. İnsanlar mutluluk ve anlamdan paylarını kendileri çıkaramıyor ve algılayamıyorlarsa, onlara bunun için yardım etmek özel veya profesyonel destekçilerin görevidir. Onlar da bunu en iyi şekilde yapabilmek için, mutluluk ve anlamı kendi tecrübelerinden biliyor olmalıdırlar. O zaman bir çocuğa, bir gence, keza bir yetişkine de, kendi kendisiyle ve hayatla iyi bir ilişki kurmanın yolunu gösterebilirler; insan bu temel üzerinde başkalarınca sevmeye değer biri olur ve karşılığında sevilme tecrübesini yaşar – insanların yaşamak için ihtiyaç duyduklarını şey budur.

